

AAC-MENETELMÄT OSAKSI PILKE MUSIIKKIPÄIVÄKOTI ONNIMANNIN ARKEA

Opas puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttöön
varhaiskasvatuksessa

LAB-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosionomi (AMK)
Sosiaalipedagoginen varhaiskasvatus
Syksy 2020
Maiju Elomaa
Mikaela Mäensivu
Sara Saukkonen

Tiivistelmä

Tekijä(t)	Julkaisun laji	Valmistumisaika
Elomaa, Maiju	Opinnäytetyö, AMK	Syky 2020
Mäensivu, Mikaela	Sivumäärä	
Saukkonen, Sara	43 + 28	
Työn nimi		
AAC-menetelmät osaksi Pilke musiikkipäiväkoti Onnimannin arkea Opas puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttöön varhaiskasvatuksessa		
Tutkinto		
Sosionomi (AMK)		
Tiivistelmä		
<p>Opinnäytetyön tavoitteena oli luoda opas AAC-menetelmien käytöstä varhaiskasvatuksen arjessa Pilke musiikkipäiväkoti Onnimannin varhaiskasvattajille. Opinnäytetyön tuotoksena syntynyt opas on nimeltään <i>AAC osaksi arkea</i>. AAC-menetelmillä tarkoitetaan puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä. Opinnäytetyön tarkoituksena oli lisätä AAC-menetelmien käyttöä Onnimannissa, jotta jokaisella lapsella olisi mahdollisuus kommunikointiin sekä itsensä ilmaisuun. Toimeksiantajana toimi Pilke musiikkipäiväkoti Onnimanni.</p> <p>Opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisena opinnäytetyönä, joka sisälsi kvantitatiivisen tutkimuksellisen osuuden. Tutkimuksellisessa osuudessa luotiin tutkimuskysely, jonka tavoitteena oli tuoda ilmi, millaisia tarpeita Onnimannin varhaiskasvattajilla on oppaan suhteen. Opas luotiin tutkimuskyselyn pohjalta.</p> <p>Tutkimuskyselyn tulosten perusteella AAC-menetelmien käyttö keskittyy Onnimannissa suurimmaksi osaksi opetustilanteisiin. Siitä voidaan päätellä, että opas on hyödyllinen, sillä sen avulla on helppo tuoda AAC-menetelmiä myös muuhun arkeen. Onnimannin varhaiskasvattajilta kerätyn palautteen mukaan opas oli hyödyllinen ja vastasi päiväkodin tarpeisiin. Opasta voidaan hyödyntää Onnimannin lisäksi missä tahansa varhaiskasvatuksen yksikössä.</p>		
Asiasanat		
AAC-menetelmät, kommunikaatio, puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi, varhaiskasvatus, vuorovaikutus		

Abstract

Author(s)	Type of publication	Published
Elomaa, Maiju	Bachelor's thesis	Autumn 2020
Mäensivu, Mikaela	Number of pages	
Saukkonen, Sara	43 + 28	
Title of publication		
AAC methods into Pilkes musical daycare everyday life A guide for the use of augmentative and alternative communication in early childhood education		
Name of Degree		
Bachelor of Social Services		
Abstract		
<p>The goal of the thesis was to create a guide for the use of AAC methods in early childhood education for Onnimanni staff from Pilkes musical daycare. The guide created as a result of the thesis is called <i>AAC osaksi arkea</i>. AAC methods imply communication methods that are used to support or replace speech. The objective of the thesis was to increase the usage of AAC methods in Onnimanni, so that every child has a chance to communicate and express themselves. The thesis was commissioned by Pilkes musical daycare Onnimanni.</p> <p>The thesis was put in practice as a functional thesis with quantitative research included. A research survey was created in the theoretical part with a goal of highlighting the needs of the staff of Onnimanni in relation to the guide. The guide was created based on the research survey.</p> <p>Based on the results of the survey, the use of AAC methods in Onnimanni is mainly focused on teaching situations. It can be concluded that the guide is useful since it makes it easy to bring AAC methods into the other everyday life. According to feedback from Onnimanni's staff, the guide was useful and met the needs of the daycare. The guide can be used in any other daycare unit as well.</p>		
Keywords		
AAC methods, communication, augmentative and alternative communication, early childhood education, interaction		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT.....	2
2.1	Tavoite ja tarkoitus.....	2
2.2	Toimeksiantajan esittely.....	4
2.3	Toiminnallinen opinnäytetyö	4
3	AAC-MENETELMÄT ELI PUHETTA TUKEVAT JA KORVAAVAT MENETELMÄT	6
3.1	Kommunikointi AAC-menetelmien avulla	6
3.2	AAC-menetelmien käytöstä erityisesti hyötyvät lapset	8
3.3	AAC-menetelmien käyttö varhaiskasvatuksessa.....	10
4	VUOROVAIKUTUS JA KOMMUNIKAATIO.....	13
4.1	Puheen ja kielen kehityksen tukeminen	13
4.2	Lasten keskinäisen vuorovaikutuksen tukeminen	15
4.3	Osallisuus ja yhdenvertaisuus	17
5	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	19
5.1	Tutkimuksellisen osuuden toteuttaminen	19
5.2	Tutkimustulosten tarkastelu	20
5.3	Opinnäytetyöprosessin kuvaus	24
6	OPAS AAC-MENETELMIEN KÄYTÖSTÄ.....	28
6.1	Tuotoksen suunnittelu.....	28
6.2	Tuotoksen esittely.....	28
6.3	Tuotoksen arviointi.....	30
7	POHDINTA	32
7.1	Johtopäätökset ja opinnäytetyön hyödynnettävyys	32
7.2	Jatkokehittämismahdollisuudet	34
7.3	Eettisyys ja luotettavuus	35
	LÄHTEET	38
	LIITTEET	1

1 JOHDANTO

AAC on lyhenne englannin kielen sanoista *augmentative and alternative communication*. Sillä tarkoitetaan viestintää, jossa kommunikoidaan puhetta tukevilla, täydentävillä ja korvaavilla menetelmillä. (Papunet 2020a.) AAC:stä käytetään myös käsitettä esteetön viestintä (Merikoski & Pihlaja, 2018, 201). Tässä opinnäytetyössä käytetään yleisemmin tunnettua käsitettä AAC-menetelmät. Huuhtasen (2012, 15) mukaan ihmiset kommunikoivat pääasiassa puhumalla, mutta puhekyvyn puuttuessa osittain tai kokonaan, tarvitaan muita keinoja kommunikoinnin tilalle tai tueksi.

Lasten puheen ja kielen kehitys on hyvin yksilöllistä ja lapset oppivat ymmärtämään kieltä, puhumaan ja ilmaisemaan itseään kielellisesti eri ikäisinä. Lapsella voi myös olla haasteita tai häiriöitä puheen ja kielen kehityksessä. Lapsen kielijärjestelmä ei ole aina puhuttu kieli, jolloin on tärkeää käyttää muita kommunikoinnin keinoja kuten AAC-menetelmiä. Varhaiskasvatuksessa AAC-menetelmien käytön on tarkoitus olla yhteisöllistä, eikä tiettyihin yksilöihin suunnattua. AAC-menetelmät tukevat lapsen vuorovaikutustaitojen kehittymistä sekä edistävät kognitiivista oppimista. (Merikoski & Pihlaja 2018, 201-202.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018, 21) mukaan *lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä keinoilla, joita hänellä on*. Varhaiskasvatuksessa työntekijöillä on vastuu toimivasta vuorovaikutuksesta eikä lapsi voi ottaa käyttöön esteettömän viestinnän keinoja, eli AAC-menetelmiä, ilman mallia, tietoa tai ohjausta (Merikoski & Pihlaja 2018, 202).

Jotta varhaiskasvattajat voivat tarjota lapsille mahdollisuuden AAC-menetelmien käyttöön, heillä tulee olla aiheesta tarpeeksi tietoa ja osaamista. Toiminnallisen opinnäytetyön konkreettinen tuotos on *AAC osaksi arkea* -opas, joka käsittelee AAC-menetelmien käyttöä varhaiskasvatuksen arjessa. Opas on luotu opinnäytetyön toimeksiantajan, Pilke musiikkipäiväkoti Onnimannin, varhaiskasvattajien käyttöön. Oppaan sisällössä on huomioitu varhaiskasvattajien toiveet sekä Onnimannissa toteutetun kvantitatiivisen tutkimuskyselyn tulokset. Opas on toteutettu lasten etu ja osallisuus huomioiden. *AAC osaksi arkea* -oppaan tavoitteena on lisätä varhaiskasvattajien osaamista AAC-menetelmistä sekä lisätä menetelmien käyttöä varhaiskasvatuksen arjessa. Usein AAC-menetelmiä käsiteltäessä konteksti on vammaispalveluissa ja erityistä tukea tarvitsevilla ihmisillä. Opinnäytetyö ja *AAC osaksi arkea* -opas sen sijaan keskittyvät tuomaan varhaiskasvatukseen tietoa ja työvälineitä AAC-menetelmien käyttöön yhteisöllisesti, tuoden esiin sen seikan, että menetelmien käytöstä arjessa hyötyvät kaikki ryhmän lapset.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Tavoite ja tarkoitus

Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää opas Pilke musiikkipäiväkotii Onnimannin varhaiskasvattajille AAC-menetelmien käytöstä varhaiskasvatuksen arjessa. Oppaan tarkoituksena on tuoda varhaiskasvattajille lisää tietoa ja osaamista AAC-menetelmien käytöstä sekä lisätä AAC-menetelmien käyttöä varhaiskasvatuksessa kaikkien lasten kanssa. Oppaan suunnittelussa ja toteutuksessa huomioidaan opinnäytetyön yhteistyökumppanin tarpeet. Opasta voi lisäksi hyödyntää missä tahansa varhaiskasvatuksen yksikössä. Toiminnallisen opinnäytetyön aiheen valinnassa korostuu työelämälähtöisyys ja käytännölläheisyys (Vilkkä & Airaksinen 2003, 10). Opinnäytetyön aiheen valintaan vaikutti omien kiinnostuksen kohteidemme lisäksi omat havaintomme varhaiskasvatuksen toimintaympäristöistä ja toiminnan kehittämisen kohteista.

Opinnäytetyön aihe on tärkeä varhaiskasvatusikäisten lasten kasvun ja kehityksen tukemisen kannalta. Dragerin, Lightin & McNaughtonin (2010, 303) mukaan AAC-menetelmiä tarvitsevilla lapsilla on riskejä monissa kehitysvaiheissa: toiminnallisissa viestintätaidoissa, puheen ja kielen kehittymisessä, kognitiivisessa ja käsitteellisessä kehityksessä, lukutaidon kehittymisessä, sosiaalisessa osallistumisessa ja yleisessä elämänlaadussa. AAC-menetelmät ja varhainen puuttuminen ovat ratkaisevan tärkeässä asemassa edellä mainittujen riskien torjumiseksi. AAC-menetelmät tarjoavat mahdollisuuden edistää viestintää, kieltä ja oppimista erityisesti niiden lasten kohdalla, joilla on haasteita viestinnässä. Ricen, Sellin & Hadleyn (1991) toteuttaman tutkimuksen mukaan esikouluikäisten lasten väliseen sosiaaliseen vuorovaikutukseen vaikuttavat lasten kommunikointitaidot. Lapset, joilla on rajalliset viestintätaidot, ovat todennäköisemmin vuorovaikutuksessa aikuisen kuin ikätovereidensa kanssa. Rajalliset viestintätaidot aiheuttavat etenkin puhevammaisen lapsen kohdalla sen, että lapsi lyhentää vastauksiaan tai käyttää sanatonta viestintää. Tutkimuksen perusteella lapset ovat herkkiä oman kommunikointitaitonsa tai sen puutteen suhteen.

AAC-menetelmiä voi käyttää varhaiskasvatuksessa yhteisöllisesti, sillä Cressin & Marvinin (2003, 267) mukaan AAC-menetelmien käyttö ei haittaa lapsen sanallista viestintää tai luonnollista kykyä kehittää ääniteitä. Menetelmien käyttämättä jättäminen sen sijaan voi olla haitallista puheen kehityksen kannalta. Kun lapsella huomataan viitteitä riskiin viivästyneestä tai heikentyneestä puheen kehityksestä, AAC-menetelmien puute voi olla haitallista puheen ja kielen kehityksen kannalta. AAC-menetelmiä, kuten kuvasymboleita, voidaan sisällyttää osaksi lasten varhaista kommunikaatiota, jolloin osana toimintoja käytetään sekä ääntä että symboleita. Girolameton, Weitzmanin & Greenbergin (2003, 307)

mukaan varhaiskasvatuksen työntekijöiden vuorovaikutustyyli vaikuttavat siihen, kuinka rikas lapsen kielenopiskeluympäristö on. Kieleltään rikas ympäristö johtaa lapsen korkeampaan kielituotantoon. Tutkimuksen mukaan työntekijöiden kouluttaminen monipuoliseen vuorovaikutukseen vaikuttaa edistävästi muun muassa vuorovaikutuksen lapsikeskeisyyteen, lasten kielellisiin taitoihin ja lasten aktiiviseen osallistumiseen.

AAC-menetelmien käytöstä on tehty lisäksi opinnäytetöitä, jotka vahvistavat omaa kokemustamme siitä, että varhaiskasvatuksen yksiköissä tarvitaan lisää tietoa AAC-menetelmistä. Myös aiheesta aiemmin tehtyjen opinnäytetöiden perusteella opas AAC-menetelmistä on merkityksellinen ja tarvittava. Leppänen (2007) toteutti proseminaaritutkimuksen AAC-menetelmien käytöstä Hyvinkään päivähoitossa. Osa vastanneista ei tuntenut yhtään AAC-menetelmää. Prosentuaalisesti vähemmän kuin puolet vastanneista käytti AAC-menetelmiä aktiivisesti varhaiskasvatuksen arjessa. Tutkimuksen perusteella koulutus AAC-menetelmistä lisäsi niiden käyttöä, ja suuri osa tutkimukseen osallistuneista vastaajista toivoi lisäkoulutusta.

Nurkkala & Säilä (2016) tutkivat pro gradu -tutkielmassaan AAC-menetelmien käyttöä lapsen kielen ja kommunikaation tukena päiväkodissa. Tutkielma osoittaa, että AAC-menetelmiä käytetään varhaiskasvatuksessa lähinnä aikuisen ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tukena, mutta AAC-menetelmiä ei ole käytössä juuri lainkaan lasten keskinäisen vuorovaikutuksen tueksi. AAC-menetelmiä ei myöskään käytetä välttämättä tietoisesti lasten kielen ja kommunikaation tukemiseen. Tutkielma osoittaa, että tiedon lisääminen AAC-menetelmien hyödyistä päiväkodin henkilöstölle on merkittävässä roolissa AAC-menetelmien käyttöönotossa. Pollari (2011) tutki pro gradu -tutkielmassaan AAC-menetelmien käyttöä integroidussa päiväkotiryhmässä. Myös Pollarin tutkielmasta käy ilmi, että lapsia tulisi tukea ja ohjata enemmän aktiiviseen AAC-menetelmien käyttöön, jotta AAC-menetelmät olisivat ryhmässä yhteinen kommunikoinnin muoto. Tutkielman mukaan erityislastentarhanopettaja käytti huomattavasti lapsia enemmän AAC-menetelmiä, jolloin menetelmien käyttö tuki lapsille itseilmaisun sijaan enemmänkin viestin vastaanottamista.

Opinnäytetyön aiheen valintaan vaikutti myös se, että oppaita AAC-menetelmien käytöstä on saatavilla vähän. Papunetissä on saatavilla Kehitysvammaliitto ry:n & Tikoteekin (2007) *Opas kommunikaation mahdollisuuksiin* sekä Kehitysvammaliitto ry:n (2007b) *Passi yhteiseen kieleen*, jotka ovat suunniteltu käytettäväksi ihmisten kanssa, joilla on haasteita kommunikaatiossa. Opinnäytetyön konkreettinen tuotos, *AAC osaksi arkea* - opas, eroaa jo aiemmin olemassa olleista oppaista siten, että se on suunniteltu käytettäväksi juuri varhaiskasvatusikäisten lasten kanssa toimimiseen ja varhaiskasvatuksen

arkeen. AAC osaksi arkea -opas on ainutlaatuinen myös siksi, että se on räätälöity juuri Onnimannin varhaiskasvattajien käyttöön.

Opinnäytetyön tarkoituksena on AAC-menetelmien käyttöä lisäämällä edistää lasten osallisuutta Onnimannissa yhdenvertaistamalla lasten mahdollisuuksia kommunikointiin ja itsensä ilmaisuun. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018, 25) mukaan varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja sekä tukea lasten kielen ymmärtämisen taitoja. Varhaiskasvatuksessa edellä mainittujen taitojen tukemisessa voi käyttää esimerkiksi kuvia, esineitä ja tukiviittomia.

2.2 Toimeksiantajan esittely

Opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä Pilke musiikkipäiväkoti Onnimannin kanssa. Onnimanni sijaitsee Lahden Ahtialassa ja se on osa yksityisen sektorin tuottamaa Pilke päiväkotien yrityskehitystä. Onnimannissa on 0–6-vuotiaille lapsille varhaiskasvatuspaikkoja 75 kappaletta. Lisäksi päiväkodissa järjestetään esiopetusta korvaavaa toimintaa. Onnimanni on toiminut Lahdessa tammikuusta 2016 alkaen. Päiväkodin painotus on musiikkikasvatuksessa. Onnimannissa tehdään säännöllisesti yhteistyötä viereisen hoivakoti Vallesmannin hoiva-asukkaiden kanssa. Yhteistyön tavoitteena on rikastuttaa sekä lasten että ikään-tyneiden asukkaiden arkea. (Pilke päiväkodit Oy 2020a.)

Yksityisten Pilke päiväkotien toiminta perustuu varhaiskasvatuslakiin, valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin ja kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaan. Pilke päiväkodeissa noudatetaan samoja tavoitteita, laatumittareita sekä koulutusvaatimuksia kuin kunnallisissa päiväkodeissa ja esikouluissa. Pilke päiväkotien arvot ovat turvallisuus, suvaitsevaisuus, myönteisyys, osallisuus ja innovatiivisuus. Pilke päiväkotien päälinjauksina esitellään laadukas vuorovaikutus, osallisuus, pienryhmätoiminta, joustavat oppimisympäristöt, arjen pedagogiikka, projektityöskentely sekä pedagoginen dokumentointi. (Pilke päiväkodit Oy 2020b.) Opinnäytetyömme yhteistyössä Onnimannin kanssa edistää erityisesti toimintaympäristön laadukasta vuorovaikutusta sekä osallisuutta.

2.3 Toiminnallinen opinnäytetyö

Melko pian opinnäytetyön aiheen valinnan jälkeen työn muodoksi valikoitui toiminnallinen opinnäytetyö. Opinnäytetyön avulla haluttiin tarjota tietoa AAC-menetelmistä sekä kehittää toimeksiantajan toimintaympäristöä, joten toiminnallinen opinnäytetyö palveli parhaiten tätä tarkoitusta. Opinnäytetyön tuotoksen muodoksi valikoitui opas. Salosen (2013, 5) mukaan olennaista toiminnallisessa opinnäytetyössä on juuri se, että prosessissa syntyy aina jokin konkreettinen tuotos. Vilkan & Airaksisen (2003, 9-10) mukaan toiminnallisen

opinnäytetyön avulla ohjeistetaan ja opastetaan tai järjestetään toimintaa. Toiminnallisen opinnäytetyön tuotos voi olla esimerkiksi ammatilliseen käytäntöön suunnattu ohje tai tapahtuman toteuttaminen. Toiminnallisen opinnäytetyön konkreettinen lopputuotos on kuitenkin vain osa opinnäytetyötä, sillä olennaista on ammatillisen teoreettisen tiedon yhdistäminen ammatilliseen käytäntöön.

Toiminnallisessa opinnäytetyössä toiminnan tai kehittämisen vaiheet etenevät dialogisessa vuorovaikutussuhteessa tietyssä toimintaympäristössä. Toiminnallisen opinnäytetyön prosessissa on tärkeää keskustella, arvioida, suunnata toimintaa uudelleen sekä antaa ja saada palautetta. (Salonen 2013, 6.) Vilkan & Airaksisen (2003, 9) mukaan toiminnallisessa opinnäytetyössä näkyy tutkimuksellinen asenne ja työ sisältää käytännön toteutuksen lisäksi tutkimusviestinnän keinoin kirjoitetun opinnäytetyöraportin.

Toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu tutkimuksellinen osuus. Tietoa kerätään samalla tavalla, kuin tutkimuksellisessa opinnäytetyössä, mutta tutkimuskäytännöt eivät ole niin suuressa merkityksessä. (Vilka & Airaksinen 2003, 56-57.) Tutkimuksella tehdään selvitystä toiminnallisessa opinnäytetyössä (Eskola & Suoranta 1996, Vilkan & Airaksisen 2003, 57 mukaan.) Ennen opinnäytetyön toiminnallista osuutta toteutettiin tutkimuksellisen osuus, jonka tarkoituksena oli kartoittaa AAC-menetelmien käyttöä Onnimannissa. Opinnäytetyön tutkimuksellinen osuus oli tarvekartoitus, joka toteutettiin tutkimuskyselyinä. Tutkimuksen tulokset loivat pohjan AAC osaksi arkea -oppaalle.

3 AAC-MENETELMÄT ELI PUHETTA TUKEVAT JA KORVAAVAT MENETELMÄT

3.1 Kommunikointi AAC-menetelmien avulla

Kommunikointi edellyttää kykyä ottaa kontaktia toiseen ihmiseen. Ihmisten välinen kanssakäyminen ja vuorovaikutus luovat perustan kommunikoinnille. (Papunet 2020b.) Puhuminen on ihmisen ensisijainen kommunikointikeino. Puhetta voidaan vahvistaa monin eielellisin tavoin. Jos puhekyky ei kehity tavalliseen tapaan, voidaan käyttää puhetta tukevaa ja/tai korvaavaa kommunikointia eli AAC:ta (*Augmentative and alternative communication*). (von Tetzchner & Martinsen 2000, 20; Trygg 2010, 8; Westwood 2011, 36-37; Huuhtanen 2012, 8.) Puhetta tukevalla kommunikoinnilla (*augmentative communication*) tarkoitetaan puhetta täydentävää tai tukevaa kommunikointia. Puhetta tukevan kommunikoinnin käyttö edistää ja täydentää puheilmaisuutta tai vaihtoehtoisesti takaa korvaavan kommunikointikeinon sellaiselle ihmiselle, joka ei myöhemminkään ala puhua. Puhetta korvaavaa kommunikointia (*alternative communication*) käytetään silloin, kun ihminen ei pysty puhumaan eli kommunikoi vuorovaikutustilanteessa muilla keinoilla kuin puheella. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 20.) Puhetta korvaavien keinojen käyttäminen ei haittaa puheen kehitystä (Trygg 2010, 26).

Puhetta korvaavat kommunikointimenetelmät jaetaan manuaalisiin, kosketeltaviin ja graafisiin merkkeihin. Manuaalisilla merkeillä tarkoitetaan viittomia ja muita käsillä tehtäviä merkkejä. Kosketeltavat merkit ovat esineitä ja niiden malleja. Tunnusteltaviksi merkeiksi kutsutaan niitä kosketeltavia merkkejä, jotka ovat suunniteltu sokeita ja vaikeasti näkövammaisia ihmisiä varten. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 20-21, 47.) Tunnusteltavina merkkeinä käytetään usein käyttöesineitä, jotka viittaavat esineen käyttötarkoitukseen: esimerkiksi lusikka voidaan käyttää viitatessa ruokailuun (Launonen 2010, 338). Graafisessa kommunikoinnissa käytetään visuaalisia eli näkemiseen perustuvia välineitä. Graafisia ilmaisukeinoja ovat esineet, kuvat, piktogrammit, blissikieli ja kirjaimet sekä kirjoitettu kieli. (Trygg 2010, 27.) Piktogrammeilla tarkoitetaan selkeitä valkoisia piirroskuvia, jotka ovat mustalla taustalla (Papunet 2020c). Blisskielessä ilmaisuna käytetään bliss-symboleita, jotka muodostuvat geometrisistä peruskuvioista, kaarista ja pisteistä (Papunet 2017).

Puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät jaetaan ei-avusteiseen kommunikointiin ja avusteiseen kommunikointiin sen perusteella, miten kommunikoiija tuottaa ilmaisussaan käyttämänsä merkit. Ei-avusteisessa kommunikoinnissa kommunikoiiva henkilö muodostaa ja tuottaa itse kielelliset ilmaukset. Avusteisessa kommunikoinnissa kielellinen ilmaus on

fyysisesti käyttäjästä erillään. (Huuhtanen 2012, 15.) Taulukossa 1 on esitelty kommunikointikeinojen jaottelua ei-avusteisiin ja avusteisiin keinoihin.

Taulukko 1. Ei-avusteiset ja avusteiset kommunikointikeinot (mukailtu Huuhtanen 2012, 16; von Tetzchner & Martinsen 2000, 21)

EI-AVUSTEISET KOMMUNIKOINTIKEINOT	AVUSTEISET KOMMUNIKOINTIKEINOT
<ul style="list-style-type: none"> • Puhe ja sen oheisviestintä • Toiminta- ja kehonviestit • Luonnolliset eleet • Tukiviittomat 	<ul style="list-style-type: none"> • Kuvat • Piirtäminen • Symbolijärjestelmät • Blisskieli • Piktogrammit • Kirjaimet, sanat ja lauseet • Osoitustaulut • Puhelaitteet • Tietokoneet ja tabletit

Käytettävän kommunikointikeinon valinta perustuu aina henkilön yksilöllisiin tarpeisiin. Eri AAC-menetelmiä voi tarpeen mukaan yhdistää ja soveltaa. Sopivaa menetelmää valitessa tulee arvioida esimerkiksi kommunikointiongelmien syitä, mitä menetelmiä on mahdollista käyttää sekä mikä menetelmä vastaa parhaiten henkilön kommunikatiivisia tarpeita. Kun kommunikointikeinon valinnassa huomioidaan henkilöä kiinnostavat aihepiirit, motivaatio ilmaisujen yrityksiin herää. Kommunikointikeinon valinta tapahtuu yhdessä käyttäjän, lähiympäristön ja asiantuntijoiden kanssa. Yksilöllisten tarpeiden arviointi ja tarkkailu muodostavat puhetta tukevalle ja korvaavalle kommunikoinnille pohjan. Eri kommunikointikeinojen kokeileminen on suositeltavaa, sillä usein ajan kuluessa nähdään mikä tai mitkä keinot sopivat parhaiten. (Huuhtanen 2012, 20-21.) Sopiva kommunikointikeino voidaan valita esimerkiksi puheterapeutin toteuttamassa kommunikoinnin arvioinnissa ja kuntoutuksessa (Papunet 2020a).

Kommunikoinnin oppimiseen tarvitaan aina vuorovaikutusta toisten ihmisten kanssa. Lapsi ei voi oppia puhumaan, jos hänelle ei puhuta. Samoin esimerkiksi viittomista tai

kuvilla kommunikoinnista ei voi oppia, jos lapsen päivittäiset kommunikointikumppanit eivät käytä näitä kommunikointikeinoja. (Papunet 2020a.) Huuhtasen (2012, 15) mukaan puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttö ei sulje pois käytettävissä olevien luonnollisten kommunikointikeinojen mahdollisuutta. Esimerkiksi katseen, katsekontaktin, kehon asentojen, ilmeiden, eleiden ja äännähdysten käyttöä tulisi hyödyntää AAC-menettelmien ohella. Kaikkia käytettävissä olevia kommunikointikeinoja on tärkeää hyödyntää.

3.2 AAC-menettelmien käytöstä erityisesti hyötyvät lapset

Von Tetzchner & Martinsen (2000, 80-84) jakavat puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia tarvitsevat ihmiset kolmeen pääryhmään: ilmaisukieliryhmä, tukikieliryhmä ja korvaavan kielen ryhmä. Eri ryhmiin kuuluvilla ihmisillä on suuria eroja sen suhteen, miten he ymmärtävät kieltä ja oppivat kieltä tulevaisuudessa. Ryhmiin jaottelu erottaa myös, millainen tarve henkilöllä on puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. *Ilmaisukieliryhmään* kuuluvat ihmiset ymmärtävät kieltä, mutta eivät pysty ilmaisemaan itseään puhutun kielen avulla normaalisti. Ilmaisukieliryhmään kuuluvat esimerkiksi ne CP-vammaiset, jotka tarvitsevat pysyvän puhetta korvaavan kommunikoinnin muodon. *Tukikieliryhmä* jaetaan kahteen alaryhmään: kehitykselliseen ryhmään ja tilanteiseen ryhmään. Kehityksellisessä ryhmässä tähdätään puhetta korvaavien menetelmien avulla puheen kehittämiseen. Kehitykselliseen ryhmään kuuluvat eivät tarvitse korvaavaa kommunikointia pysyvästi vaan kykenevät oppimaan puhetta tukimenettelmien avulla. Kehitykselliseen ryhmään kuuluvat esimerkiksi lapset, joiden puheen ja kielen kehitys on viivästynyt. Tilanteiseen ryhmään kuuluvat ovat oppineet puhumaan, mutta muiden ihmisten on vaikeaa ymmärtää heidän puhettaan, jolloin henkilö täydentää puhetta esimerkiksi viittomilla tai kirjoitetuilla sanoilla. Tilanteiseen ryhmään kuuluvien pääkommunikointimuoto on puhe. *Korvaavan kielen ryhmään* kuuluville puhetta korvaavasta kommunikointimuodosta tulee pääkommunikointikeino, koska ryhmään kuuluvat käyttävät puhetta hyvin vähän tai eivät ollenkaan. Myös muut ihmiset käyttävät puhetta korvaavaa kommunikointimuotoa tähän ryhmään kuuluvien ihmisten kanssa. Korvaavan kielen ryhmään kuuluu esimerkiksi autistisia ja älyllisesti syvästi kehitysvammaisia ihmisiä.

Liikuntavammaisuus

Liikuntavamma, kuten CP-vamma voi aiheuttaa lapselle sen, ettei hän pysty tuottamaan puhetta laisinkaan tai puhe voi olla sen verran epäselvää, että hän tarvitsee itsensä ilmaisuun apuvälineitä tai jotakin tukikeinoja. CP-vammaisella voi olla vaikeuksia säädellä kieltä, nielua sekä muita puhe-elimiä, mikä aiheuttaa puhekyvyn haasteita. On hyvin yleistä, että mikäli lapsella on motorisia vaikeuksia puheen tuottamisessa, on hänellä myös vaikeuksia esimerkiksi käsien motorikassa. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 84.)

Siitä huolimatta CP-vammaisen lapsi voi hyödyntää tukiviittomia AAC-menetelmänä. Mikäli viittomien tuottamisessa on haasteita käsien motoriikan vuoksi, voidaan käyttää helpotettuja tukiviittomia. Tällaisessa tilanteessa lapselle on myös hyvä luoda oma kommunikointitaulu esimerkiksi pyörätuolin pöytälevyyn kiinnitettäväksi. Kommunikointitaulussa on kuvia tai viittomakuvia, joita lapsi pystyy hyödyntämään kommunikointinsa tukena. (Lauonen & Korpijaakko-Huuhka 2003, 110.)

Kehitysvammaisuus

Kehitysvammaisuus on yleisnimitys, joka pitää sisällään monia eri alaryhmiä. Kehitysvammaisen henkilön älykkyys ei ole tavanomaisella tasolla. Kehitysvammaisuuden syy voi olla tiedossa tai tuntematon. Kehitysvammaisiin kuuluu paljon monivammaisia henkilöitä. Kehitysvammaisuuteen liittyy usein liikunta-, näkö- ja kuulovammoja. Noin 20 prosentilla kehitysvammaisista on Downin oireyhtymä. Downin oireyhtymän omaavien lasten kielen kehitys on huomattavan viivästynyt, joten he tarvitsevat usein puhetta tukevaa kommunikaatiota. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 92-93.) Kehitysvammaisuus ilmenee lapsen kehityksessä laaja-alaisesti. Kehitysvammaisen lapsen sosiaaliset, kielelliset, älylliset, motoriset ja omatoimisuustaidot eivät kehity tavanomaisesti. (Ketonen, Kontu, Lahtinen, Pesonen & Tuomi 2018, 289.) Kaikkien AAC-menetelmien käytöstä voi olla hyötyä kehitysvammaisten henkilöiden kanssa, koska heidän toimintatasonsa vaihtelee paljon. Kehitysvammaisia ihmisiä kuuluu kaikkiin kolmeen pääryhmään: *ilmaisukieliryhmään, tukikieliryhmään ja korvaavan kielen ryhmään*. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 92-93.)

Autismi

Myös autistisessa oireyhtymässä esiintyy puheilmaisun haasteita, jotka ovat yksilöllisiä. Toimiva puheilmaisuus puuttuu lähes puolelta autistisista aikuisista. Autististen lasten kielelliset haasteet ja kommunikointivaikeudet näkyvät myös heidän reaktioissaan sekä käyttäytymisessään. He eivät saata esimerkiksi osoittaa kiinnostustaan hoitajaansa tai leikkitoveriinsä. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 96, 98.) Autistinen lapsi voi myös olla kiinnostunut ihmisistä ja puhua paljon, mutta omaa kieltään, jota muut eivät ymmärrä. Autistinen lapsi voi olla myös täysin puhumaton. (Kontu 2004, Ketosen, Konnun, Lahtisen, Pesosen & Tuomen 2018, 290-291 mukaan.) Von Tetzchnerin & Martinsenin (2000, 100) mukaan erityisesti viittomien opettaminen autistiselle lapselle on todettu hyväksi puhetta tukevaksi ja korvaavaksi menetelmäksi.

Kuulovammaisuus

AAC-menetelmien käytöstä hyötyvät myös kuulovammaiset lapset. Vaikka lapsen kuulovamma todetaan jo vauvaiässä, ei ole syytä lopettaa sanallista kommunikaatiota, mutta

visuaaliset puhetta tukevat menetelmät on hyvä ottaa vuorovaikutukseen mukaan jo alkuvaiheessa. (Kuuloavain 2019a.) Esimerkiksi kuvatuen käytöstä kuulovammaisen lapsi hyötyy siten, että hän oppii ymmärtämään asioita tai esineitä esittävien kuvien yhteyden (Kuuloavain 2019b). Kuulovammaisen lapsen kommunikointimenetelmän valintaan vaikuttavat monet yksilölliset seikat, kuten muun muassa näkökyky, yleinen terveydentila ja kuulovamman aste (Sume 2018, 305). Yleisesti tärkein kommunikaatiomenetelmä kuulovammaisilla lapsilla on tukiviittomat, viitotun suomen kielen sekä viittomakielen lisäksi. Kuvien ja esineiden käyttäminen kommunikoinnin tukena lisää kuulovammaisen lapsen kykyä hahmottaa tapahtumia ja lisäksi auttaa lasta itsensä ilmaisussa. (Huuhtanen 2014, Sumen 2018, 309-310 mukaan.)

Vieras- ja monikielisyys

AAC-menetelmien käyttö varhaiskasvatuksessa edistää vieras- ja monikielisten lasten kielen oppimista. Suomen muuttuessa monikielisemmäksi, myös vieras- ja monikielisten lasten määrä varhaiskasvatuksessa lisääntyy. (Gyekye & Ruponen 2018, 339.) AAC-menetelmiä hyödynnetään erityisesti suomi toisena kielenä -opetuksessa. Lapsen oppiessa toisen kielen vasta päiväkodissa, pääsääntöisesti kolmannen ikävuoden jälkeen, puhutaan peräkkäin opituista kielistä. Toisen kielen oppiminen on lapselle prosessi, jota varhaiskasvatuksen on velvollisuus tavoitteellisesti tukea. (Halme 2011, 90, 93-94.) Toisen kielen oppimista ja vieraskielisen lapsen kykyä kommunikoida edistävät erityisesti visuaaliset keinot, kuten kuvien käyttö puheen tukena. Lisäksi piirtäminen, eleet, näyttäminen ja esineet ovat hyödyllisiä keinoja tukemaan lapsen kielen kehitystä sekä ymmärrystä puhutusta asiasta. Kuvat antavat lapselle mahdollisuuden ilmaista itseään, joka lisää lapsen osallisuuden kokemusta varhaiskasvatuksen ympäristössä. (Gyekye & Ruponen 2018, 352-353.) Halmeen (2011, 93-94) mukaan havainnollistaminen ja kuvien käyttö ovat erityisen hyviä keinoja, koska niistä hyötyvät kaikki ryhmän lapset.

3.3 AAC-menetelmien käyttö varhaiskasvatuksessa

Kun lapsella on haasteita kielenkehityksessä, voidaan käyttää puhetta ja kommunikointia tukevia tai korvaavia menetelmiä viestinnässä (Launonen 2007, 157). Yleisiä AAC-menetelmiä varhaiskasvatuksessa ovat muun muassa kuvat, tukiviittomat ja piirtäminen. Lisäksi vuorovaikutuksen tueksi hyödynnetään teknologiaa, esimerkiksi puhelaitteilla. Puhelaitteesta hyötyy eritoten lapset, joilta puuttuu puheilmaisu lähes kokonaan. On siis tarpeen kasvattajana myös mallintaa älylaitteiden käyttöä lapselle, sillä se mahdollistaa hyödyllisiä asioita. (Merikoski & Pihlaja 2018, 202, 205, 207, 209-211.) Launosen (2010, 339) mukaan pienet lapset eivät ole tietoisia omista taidoistaan tai vaikeuksistaan, minkä vuoksi

lasten päivittäinen sosiaalinen ja fyysinen ympäristö tulee suunnitella ja muokata vuorovaikutuksen toimivuutta ja kehitystä tukevaksi.

Merikosken & Pihlajan (2018, 205-207) mukaan tukiviittomien käyttö rytmittää puhetta sekä auttaa lasta ymmärtämään. Ideana on, että tukiviittomat korostavat yksittäisiä sanoja lauseissa. Lapsi oppii parhaiten toistojen avulla ja se on tärkeää myös tukiviittomien kohdalla. Aikuisen tehtävä on mallintaa tukiviittomia toistaen niitä lapselle, jotta hän alkaa ymmärtämään ja itsensä ilmaisun paine pikkuhiljaa vähenee. Tukiviittomat eivät ole sama asia, kuin viittomakieli, vaikka tukiviittomia onkin osittain lainattu viittomakielestä. Tukiviittomat luovat vuorovaikutustilanteista visuaalisia, kun puheeseen ottaa mukaan kehonkielen ja kädet. Parasta on, kun tukiviittomat ottaa käyttöön arkisissa tilanteissa, kuten esimerkiksi siirtymätilanteiden ohjeistuksissa. Visuaalisuuden ansiosta voi luopua esimerkiksi tarpeesta korottaa ääntä. Viittomia ei ole tarpeen käyttää montaa yhden lauseen aikana, yksi tai kaksi riittää hyvin. Niitä on helppo yhdistellä erilaisissa toimintahetkissä tai leikeissä, esimerkiksi lauluissa tai loruissa.

Kuvien käyttö vuorovaikutuksen tukena palvelee päiväkodissa monin eri tavoin, mihin esimerkiksi edellä mainituilla tukiviittomilla ei pystytä. Kuvia luetaan erilaisina symboleina, jotka esimerkiksi jäsentävät lapselle paikkaa ja tilaa. Kun lelulaatikon kyljessä on auton kuva, lapsi oppii ymmärtämään, että sieltä löytyy autot. Puhumisen, kuten ohjeistuksien antamisen yhteydessä kuvat voivat kertoa lapselle paljon, vaikka ne eivät olekaan osana kehoamme, kuten tukiviittomat. Kuvien käyttö tulisi aloittaa lapsilähtöisesti ja aluksi täytyy saada lapsi kiinnostumaan kuvista. Kuvat täytyy tuoda lähelle lapsen toimintaympäristöä ja niitä käytettäessä kommunikoinnin tueksi on tapahduttava jotain lasta innostavaa. Siksi hyvä keino on käyttää niitä muun muassa pelien, leikkien ja lauluhetkien yhteydessä. Kuvat helpottavat ja auttavat ryhmätilanteissa, joissa keskustellaan lasten kanssa tietystä aiheesta, vaikkei kielellisiä haasteita olisikaan. Kuvat tukevat lapsen ymmärtämistä, tarkkaavaisuutta sekä muistia. (Merikoski & Pihlaja 2018, 207-208.)

Lasten kanssa myös yksi tehokas AAC-menetelmä on nopea piirrosviestintä. Sen hyvät puolet ovat siinä, että kommunikoinnin apuvälineitä ei tarvita. Taiteellista taitojakaan ei tarvita, vaan tärkeämpää on piirtää nopeaan tahtiin, jotta lapsi ei kyllästy tilanteessa. Piirretyn kuvan ei tarvitse kertoa kaikkea, sillä sen yhteydessä aiheesta kuitenkin kerrotaan sanallisesti. (Papunet 2020d.)

Kun varhaiskasvatuksessa käytetään kuvia, on työntekijöiden tärkeä seurata ja keskustella keskenään siitä, millaisessa tilanteessa kuvien käytön kanssa ollaan. On hyvä käydä avointa keskustelua siitä, miten kukin kokee kuvien käytön, ja ovatko kaikki tietoisia siitä, miksi ja miten kuvia hyödynnetään lasten kanssa. Mitä vahvempaa mallia lapset saavat

jokaiselta aikuiselta, sitä luonnollisemmin he alkavat hyödyntää kommunikointia tukevia keinoja. On todettu, että lapsi ei hyödy tuetusta viestinnästä, jos sitä käytetään lapsen kanssa kahden kesken tai vain muutaman ohjaustilanteen verran. (Merikoski & Pihlaja 2018, 209, 214.)

Launosen (2007, 157-158) mukaan kuvilla, tukiviittomilla, tai muilla menetelmillä voidaan tukea puutteellista puhetta ja viestintää sekä samalla antaa lapselle lisää tapoja kommunikoida. Menetelmien opettelu vaatii kasvattajalta aikaa, mutta se on tärkeää. Perehtyminen menetelmään vie aikaa ja vaatii resursseja, mutta perehtymisellä taataan, että lapselle voidaan tarjota keino kommunikoida muiden taitojen ja tarpeidensa tasolla. Pihlajan & Viitalan (2004, 206) mukaan uusi viestintäkanava antaa lapselle rohkeutta ja lisätyökaluja itseilmaisuun. Esimerkiksi viittomien käyttöä voidaan arastella, koska pelätään, että ne korvaisivat puheen. Päiväkodin arjessa tukimenetelmät ympäristössä voivat näkyä esimerkiksi kuvitettuna päiväjärjestyksenä seinällä, päivän tapahtumien muutokset voidaan ennakoita ja käsitellä rauhassa, tehtäviä voidaan jakaa pienempiin osiin tai, että lapselle annetaan yleisen ohjeen lisäksi oma henkilökohtainen ohje, mikä on selkeämpi. Vaikutus tukimenetelmissä on kuitenkin ollut hyvä ja puhetta on saatu tuettua näillä menetelmillä. Loppujen lopuksi aina tukimenetelmä on jäänyt pois käytöstä, eikä puhe, sillä menetelmät rohkaisevat kuitenkin loppujen lopuksi käyttämään sanoja puheessa.

4 VUOROVAIKUTUS JA KOMMUNIKAATIO

4.1 Puheen ja kielen kehityksen tukeminen

Kieli ja puhe kehittyvät syntymästä lähtien. Pieni vauva pystyy jo erottamaan puheen muista ympäristön äänistä ja oppii jокелtelemaan ensimmäisinä elinkuukausinaan. Ennen toista ikävuotta lapsi normaalisti alkaa ymmärtämään elekieltä ja ilmeitä sekä kommunikoidaan elehtimällä. Lapsi tuottaa ensimmäiset sanansa 12–18 kuukauden iässä, jonka jälkeen lapsen sanavarasto alkaa laajenemaan, ymmärrys puhutusta kielestä kehittyy ja lapsen itseilmaisu puhumalla, on entistä yleisempää. (Pihlaja & Viitala 2004, 52-53.) Klippi (2005) käsittelee tutkimuksessaan vuorovaikutuksen aineksia, joita ovat muun muassa katse, kehon ja käsien liikkeet sekä ääntely ja puhe. Klipin (2005) mukaan lapsen opittua käyttämään kieltä ja puhetta, ei silti vuorovaikutuksen ainesten käyttö häviä.

Kommunikointitaito kehittyy yksilöllisesti, kuitenkin seuraten saman tyyppistä kaavaa (kuva 3). Lapsen kommunikaatio kehittyy portaittain pieniä asioita yhdistelemällä. Ymmärrys toisen henkilön tuottamasta puheesta tai muusta kommunikaatiosta tapahtuu ensin, ja sen jälkeen lapsi alkaa itse tuottamaan yksittäisiä sanoja ja sen jälkeen muutaman sanan virkkeitä. Puhe kehittyy hyvin nopeasti lapsen ensimmäisinä ikävuosina ja sen jälkeen alkaa tasaantumaan. Aikuinen voi auttaa lapsen puheen ja kommunikaation kehittymistä ja sanottaa lapselle asioita ja tekemisiä lapsen elämässä. Tärkeintä kommunikaatiotaidon kehittymisessä on kommunikointi vaihtelevissa tilanteissa ja eri ihmisten kanssa. Suuri osa viestinnästä tapahtuu ilman sanoja. Tunnetilat välittyvät toiselle osapuolelle eleiden, ilmeiden ja esimerkiksi kehon asentojen ja hengityksen rytmin kautta. (Papunet 2020e.)

Kuva 3. Kommunikoinnin portaat (mukaillen McDonald 2004, Papunet 2020e mukaan)

Puheen ja kielen kehitys voi kohdata haasteita ja kehityksellisiä tai hankittuja häiriöitä. Häiriöitä puheessa ja kielessä voi olla esimerkiksi ääntämisvirheet, viivästynyt puheen ja kielen kehitys, dysfasia, änkytys tai puhearkuus. (Launonen 2007, 49-58.) Erityinen kielihäiriö diagnosoidaan lapsella usein niin, että huomataan muun kehityksen olevan hyvin paljon pidemmällä, kuin kielen kehityksen. Nämä lapset pärjäävät muissa älykkyystesteissä ikätasonsa mukaisesti, toisin kuin kielellisissä älykkyystesteissä. Kehitykselliset kielihäiriöt jaetaan eri alaryhmiin, ja yksi niistä on kielihäiriöoireyhtymä. Kielihäiriöoireyhtymässä esiintyy tavallisesti useampia kielihäiriöitä. Häiriöitä esiintyy muun muassa ääntämisessä, sanojen taivuttamisessa sekä lauseiden muodostuksessa. Lapsi, jolla on kehityksellinen kielihäiriö saattaa kokea, ettei keskustelukumppani ymmärrä häntä. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 88-89.)

Von Tetzchnerin & Martinsenin (2000, 154-155) mukaan lapsella on tietynä aikana herkkyyskausi kielen oppimiseen. Erityisesti AAC-menetelmiä kommunikointinsa tueksi tarvitsevien lasten kannalta on tärkeä aloittaa niiden hyödyntäminen mahdollisimman varhaisessa iässä. Kielen omaksumisen herkkyyskausi on todettu koskevan myös AAC-menetelmien omaksumista. Herkkyyskausi on havaittu olevan pienillä lapsilla, esimerkiksi sen perusteella, että pienet lapset oppivat vieraan kielen nopeammin ilman ääntämisvirheitä, toisin kuin vanhemmat lapset tai aikuiset. Tutkimusten perusteella 4-5 vuoden iässä menee raja, johon asti kielellisen häiriön omaava ihminen pystyy vielä omaksumaan puhumista. Toisaalta on myös tietoa tilanteista, joissa ihminen on alkanut puhumaan myöhemmällä iällä, kun hänelle on hyödynnetty AAC-menetelmiä kommunikoinnin tueksi.

Jos lapsen puhe ja kieli ei kehity odotetusti, asia on tärkeä ottaa tarkasteluun. Lapsen epätyypillinen kielenkehitys voi olla toissijainen merkki muista kehitysongelmista, jotka voivat ensin ilmetä kieliongelmina. (McLaughlin 2011, 1183.) Lapsen kielenkehitykseen on kiinnitettävä huomiota jo alle 3-vuoden iässä, sillä varhaiset elinvuodet ovat tässä asiassa hyvin oleellisia. Erityistä tukea tarvitsevien lasten tärkeys saada tukitoimia varhaiskasvatuksessa on korostunutta. Samoin kuin niidenkin lasten, joille voidaan ennakoida oppimisvaikeuksia myöhemmällä iällä. Jos lapsella havaitaan kielellinen erityisvaikeus, on silloin tarpeen tehdä suunnitelmallista sekä tavoitteellista työtä tukeakseen hänen kielenkehityksensä. (Alijoki 2011, 78-79.) Myös Nurmilaakso & Välimäki (2011, 80) korostavat, että lapsen erityistarpeet tulee tunnistaa varhaiskasvatuksessa, jotta kielenkehitystä voidaan tukea. Jo alle 3-vuotiaiden ryhmässä kielen kehityksen riskit ovat tunnistettavissa. Lapsen kielen kehitystä voidaan tukea pedagogisin keinoin varhaiskasvatuksessa. Myös erityispedagogisia menetelmiä voidaan käyttää, jos tuen tarve on suuri.

Varhaiskasvatuksen työntekijälle lapsen kielen kehitys voi näyttäytyä eri tavoin kuin lapsen vanhemmille. Vanhemmat tuntevat usein lapsensa niin hyvin, että he ovat tottuneet hänen tapaansa kommunikoida ja kodin rutiinit helpottavat arkisista asioista selviytymistä lapsen kanssa. Varhaiskasvattajat saavat työympäristöstään kokemusta muista saman ikäisistä lapsista ja heidän kielenkehityksestään sekä heillä on teoreettista tietoa aiheesta koulutuksensa ansiosta. Vaikkakin kielen kehitys on jokaisen lapsen kohdalla yksilöllistä, on silti mahdollista havaita viitteitä siitä, että huolen herääminen on täysin aiheellista. Esimerkiksi kolmevuotiaana lapsen tulisi pystyä kommunikoimaan omalla äidinkielellään niin, että siitä saa selvää, vaikka ääntämisen virheet ja puutteellisuudet ovat vielä siinä vaiheessa täysin normaaleja. (Korpilahti & Pihlaja 2018, 186-189.) Mikäli varhaiskasvatuksessa lapsella havaitaan tuen tarve, siitä keskustellaan ja sitä suunnitellaan sekä toteutetaan yhteistyönä varhaiskasvatuksen opettajan sekä erityisopettajan, varhaiskasvatuksen muun henkilökunnan, lapsen huoltajien sekä lapsen itsensä kanssa. Myös muut sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset osallistuvat tarvittaessa tuen suunnitteluun, toteutukseen sekä arviointiin. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 54.)

4.2 Lasten keskinäisen vuorovaikutuksen tukeminen

Vuorovaikutuksessa lapsi viestii puhumalla, tuntemalla, kokemalla ja kuunnellen. Vuorovaikutuksessa aktiivisena ovat esimerkiksi tunnetilat, aistit ja persoona. Vuorovaikutus on lapselle yhdessäoloa ja kommunikointia. (Kontu 2001, Konnun 2006, 110 mukaan.) Kommunikointi ei tarkoita kieltä, ja lapset kommunikoivatkin monella tavalla ennen puheen kehittymistä. Vuorovaikutus muodostuu, kun kohdatessaan ihmiset sopeuttavat oman toimintansa yhteensopivaksi. (Kontu 2006, 110-111.)

Kleinin (2017, 58-59) mukaan ihmisen, jolla on haasteita viestinnässä, on erittäin vaikeaa luoda suhteita. Monet AAC-menetelmiä tarvitsevat kuitenkin haluavat rakentaa ja ylläpitää suhteita aivan kuten muutkin yhteiskunnan jäsenet. Kun ihmisellä on haasteita kommunikaatiossa, hänellä on rajalliset mahdollisuudet olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa ja keskusteluun liittyminen on vaikeaa. Rajallinen pääsy yhteiseen arkikieleen estää rakentamasta suhteita. Kommunikointihäiriöisten ihmisten kanssa työskentelevien keskeinen tehtävä on edistää sellaisten AAC-menetelmien käyttöä, joiden avulla henkilö voi kommunikoida parhaansa mukaan.

Kun lapsi kärsii kielihäiriöstä tai muusta tuen tarpeesta vuorovaikutustaidoissa, on hänelle turhauttavaa kommunikoida muiden kanssa, jos hän tulee väärinymmärretyksi tai ei itse ymmärrä toisen viestiä. Tällöin luonteva kommunikointitaito puuttuu ja lapsi kommunikoi epävarmasti. (Pihlaja & Viitala 2004, 206.) Suhonen (2009) on tutkinut erityistä tukea tarvitsevan lapsen sopeutumista päiväkotiryhmään juuri vuorovaikutussuhteiden ja niiden

rakentumisen kannalta. Tutkimuksessa ilmeni, että lapset tarvitsivat aikuisen ohjausta kyetäkseen liittymään toimintaan toisten lasten kanssa, ja olivat erittäin riippuvaisia aikuisen tuesta yhteistoiminnassa, kuten esimerkiksi arki- ja leikki-ilanteissa. Aikuisten ollessa sitoutuneita vuorovaikutukseen lasten kanssa, lapset sitoutuivat paremmin toimintoihin ja lasten väliseen yhteiseen toimintaan.

Lasten keskinäisen vuorovaikutuksen tietoinen tukeminen on tärkeää, sillä AAC-menetelmiä tarvitsevat lapset kokevat usein eristäytymistä, ongelmia ystävyyssuhteiden muodostamisessa ja ylläpitämisessä sekä vaikeuksia aloittaa ja ylläpitää keskusteluja. Lisäksi AAC-menetelmiä tarvitsevilla lapsilla on negatiivisia itsetuntemuksia ja negatiivisia kokemuksia vertaisten hyväksynnästä. (Beck, Fritz, Keller & Dennis 2000; Valo 1988; Lilienfeld & Alant 2005, Kingin & Fahslinin 2012, 42 mukaan.) Kommunikointi AAC-menetelmien avulla vaatii keskustelun molemmilta osapuolilta aikaa ja ponnisteluja. Tämän vuoksi AAC-menetelmiä käyttävät lapset puhuvat todennäköisemmin hoitajien, opettajien ja koulutettujen ammattilaisten kuin ikätovereidensa kanssa, koska ikätoverit eivät pysty vastaamaan kommunikoinnin vaatimuksiin yhtä hyvin. (Light 1988, Kingin & Fahslinin 2012, 42 mukaan.)

Päiväkoti on lapsille merkityksellinen paikka kuulua yhteisöön ja vertaisyhteisöön muiden lasten kanssa. Lapsi oppii yhteisössä monia sosiaalisen elämän kannalta keskeisiä taitoja. (Ikonen 2006.) Lasten keskinäinen kommunikaatio on tärkeää ja lapsen oppimista edistää se, että lapsi on aktiivisesti mukana vuorovaikutuksessa. Lapsen oppiminen yhteisössä tapahtuu osallisuuden ja toiminnallisuuden kautta. Lapsi tarvitsee kuitenkin aikuisen tukea ja apua vertaissuhteiden luomiseen. (Kronqvist 2006, 180-181.) Lasten väliset vertaisyhteisöt muodostuvat päiväkodissa leikissä (Ikonen 2006, 149). Aikuinen voi tukea lapsen vuorovaikutusta leikissä osallistumalla itsekin leikkiin. Vuorottelu ja jaettu huomio ovat taitoja, jotka kehittyvät leikissä, ja joiden avulla vuorovaikutuksesta lasten kesken tulee sujuvaa. (Kontu 2006, 110,113.)

Ryhmän toimivuus ja vuorovaikutuksen onnistuminen on varhaiskasvatuksessa työntekijän vastuulla, ja työntekijä voi vaikuttaa niihin omalla toiminnallaan. Varhaiskasvatuksen ympäristö tulee olla vuorovaikutusta tukeva. Työntekijän näkökulmasta voi olla haastavaa pitää ryhmätilanteissa huolta siitä, että kaikilla lapsilla on tasavertainen mahdollisuus olla vuorovaikutuksessa. Työntekijä voi vaikuttaa vuorovaikutuksen toimivuuteen ja tasapuolisuuteen ottamalla käyttöön puhetta tukevan ja korvaavan kommunikaation keinoja ryhmässä. AAC-menetelmien käytöstä tulee lapsille luonnollinen keino kommunikoida, kun he saavat aikuisilta vahvaa mallia. (Merikoski & Pihlaja 2018 202-203, 209, 214.) Lapsen ikätoverit ovat olennainen osa lapsen kieliympäristöä. Kun lapsen ikätovereita opetetaan

käyttämään puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia, lasten välinen kommunikointi lisääntyy. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 322.) Launosen (2010, 344) mukaan yhteisön kaikkien jäsenten tulee käyttää puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikaatiota, jotta voidaan taata sitä tarvitsevan jäsenen tasavertainen asema yhteisössä.

4.3 Osallisuus ja yhdenvertaisuus

Opetushallituksen (2020) määritelmän mukaan *osallisuus varhaiskasvatuksessa tarkoittaa sitä, että lapset ovat aktiivisia toimijoita ja ryhmänsä jäseniä*. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on, että lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Lapsen mielipide ja toivomukset tulee huomioida suunniteltaessa, toteuttaessa ja arvioitaessa lapsen varhaiskasvatusta. (Varhaiskasvatustalaki 540/2018, 3§, 20§.) Lasten kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta vahvistaa osallisuutta. Lapsen kielelliset lähtökohdat tulee huomioida, ja antaa aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 30- 31.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018, 20) mukaan *jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioidetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisön jäsenenä*. Lapsen kuuleminen vaihtoehtoisia kommunikaatiomenetelmiä käyttäen vaatii varhaiskasvattajalta tavalista enemmän, mutta ei ole perusteltu syy jättää lapsen osallisuutta toteuttamatta (McNeilly, Macdonald & Kelly 2015, Viitalan 2018, 64 mukaan).

Sosiaalinen osallisuus muodostuu vuorovaikutussuhteista, ystävyysuhteista, vertaisryhmältä saadusta hyväksynnästä ja lapsen omasta käsityksestä hyväksytyksi tulemisesta. Lapsen sosiaalisen osallisuuden toteutumiseen tai toteutumatta jäämiseen vaikuttavat mukaan pääsemisen myönteiset seuraukset ja ulkopuolelle jäämisen kielteiset seuraukset. (Viitala 2018, 65.) Useat tutkimukset osoittavat, että tukea tarvitsevien lasten sosiaalisen osallisuuden toteutuminen on varhaiskasvatuksessa heikompaa kuin muiden lasten (Fyssa, Vlachou & Avramidis 2014; Odom ym. 2004; Nordström 2011; Viitala 2014; Østvik, Ytterhus & Baland 2018, Viitalan 2018, 65 mukaan). Kommunikointihäiriöisen ihmisen sosiaalisen ja emotionaalisen hyvinvoinnin kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että löydetään toimivia kommunikointikeinoja (Launonen 2013, 156). Viitalan (2018, 65-66) mukaan tukea tarvitsevilla lapsilla on päiväkotiryhmissä vähemmän sosiaalista vuorovaikutusta, he ovat vähemmän hyväksytyjä ja monet heistä kokevat tulevansa torjutuiksi. Varhaiskasvatuksen inklusiivinen ympäristö edistää lasten vertaissuhteiden syntymistä ja sosiaalista vuorovaikutusta.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018, 15) mukaan varhaiskasvatusta tulee kehittää inklusioperiaatteen mukaisesti. Inklusiiossa varhaiskasvatus on lapsen tuen tarpeista riippumatta kaikille yhteistä, ja lapsen tarvitsemat tukitoimet tuodaan osaksi

toimintaympäristöä eli päiväkotiryhmää (Saloviita, Lehtinen & Pirttimaa 1997, Viitalan 2018, 55 mukaan). Keskeistä inklusiivisessa varhaiskasvatuksessa on se, että painopiste on lapsen muuttamisen sijaan toimintaympäristön muuttamisessa. Lapsia ei erotella toisistaan piirteiden perusteella vaan toimintaympäristöstä poistetaan erilaisuutta aiheuttavat tekijät. (Hermanfors; Mitchell 2014, Viitalan 2018, 55 mukaan.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018, 30, 54) mukaan inklusiivinen toimintakulttuuri edistää osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksessa lapsen tulee kokea itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä.

AAC-menetelmien käyttö varhaiskasvatuksessa edistää lasten osallisuutta. AAC on ennen kaikkea keino ilmaista itseään. Se luo päiväkotiryhmässä tasa-arvoisen ympäristön, sillä se tarjoaa lapselle mahdollisuuden ymmärtää sekä tulla ymmärretyksi esimerkiksi kehitystasosta, kulttuurista tai äidinkielestä riippumatta. (Merikoski & Pihlaja 2018, 202.) On tärkeää tuoda puhetta tukevan ja korvaavan kommunikaation mahdollisuuksia ilmi sekä ottaa AAC-menetelmiä käyttöön varhaiskasvatuksessa, jotta jokainen lapsi kokisi olevansa osallinen.

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

5.1 Tutkimuksellisen osuuden toteuttaminen

Ennen oppaan luomista toteutettiin tutkimuskysely Pilke musiikkipäiväkotinä Onnimannissa, jotta opas vastaa mahdollisimman hyvin toimeksiantajan tarpeisiin. Tarkoituksena oli, että tutkimuskyselyyn vastaavat kaikki lapsiryhmissä työskentelevät varhaiskasvattajat. Kyselyyn vastattiin nimettömästi ja siinä ei kerätty tietoa esimerkiksi vastaajan koulutustasosta tai työuran kestosta, koska tarkoituksena oli saada selkeä yleiskuva AAC-menettelmien käytöstä toimintaympäristössä eikä yksilötasolla. Tutkimuskyselyn toteuttamista varten ei tarvittu tutkimuslupaa. Tutkimusprosessi aloitetaan määrittelemällä tutkimusongelma (Kananen 2008, 11). Tutkimuskyselyn tarkoituksena oli saada vastaus seuraaviin tutkimusongelmiin:

Mikä on henkilöstön tieto- ja osaamistaso AAC-menettelmistä?

Mitä AAC-menettelmiä päiväkodissa käytetään säännöllisesti (ja mitä ei)?

Missä arjen tilanteissa AAC-menettelmiä käytetään säännöllisesti (ja missä ei)?

Tutkimusongelman laatimisen jälkeen selvitetään, mistä ja miten tarvittavat tiedot hankitaan (Kananen 2008, 11). Tutkimuskysely toteutettiin kvantitatiivisena eli määrällisenä tutkimuksena. Kvantitatiivinen tutkimusote soveltui kvalitatiivista tutkimusotetta paremmin tarvittavien tietojen keräämiseen. Heikkilän (2008, 16) mukaan kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen keskeinen ero on se, että kvantitatiivisen tutkimuksen avulla saadaan selville olemassa oleva tilanne, mutta ei syitä sille. Kvantitatiivinen tutkimus vastaa kysymyksiin *mikä, missä ja kuinka usein*, kun taas kvalitatiivinen tutkimus vastaa kysymyksiin *miksi, miten ja millainen*. Kvantitatiivista tutkimusta nimitetäänkin usein tilastolliseksi tutkimukseksi, sillä sen avulla selvitetään lukumääriin liittyviä kysymyksiä.

Tutkimuskysely teetettiin päiväkodissa henkilöstön toiveesta paperisten kyselylomakkeiden (liite 1) avulla. Kananen (2008, 12) ja Heikkilän (2008, 48) mukaan kyselylomakkeen tulee olla selkeä ja innostava, mikä otettiin huomioon kyselylomakkeen laadinnassa.

Kvantitatiivisessa tutkimuksessa kysymykset ovat ikään kuin mittareita (Kananen 2008, 11). Kyselylomakkeessa oli kuusi suljettua kysymystä. Suljetuissa kysymyksissä on valmiit vastausvaihtoehdot, ja Heikkilän (2008, 50) mukaan ne ovat tarkoituksenmukaisia silloin, kun vastausvaihtoehdot ovat tiedossa etukäteen. Kahdessa kysymyksessä oli valmiiden vastausvaihtoehtojen lisäksi avoin vaihtoehto: ”Muu, mikä?”, joka on Heikkilän (2008, 52) mukaan hyvä lisä silloin, jos kyselyyn ei ole välttämättä keksitty kaikkia mahdollisia

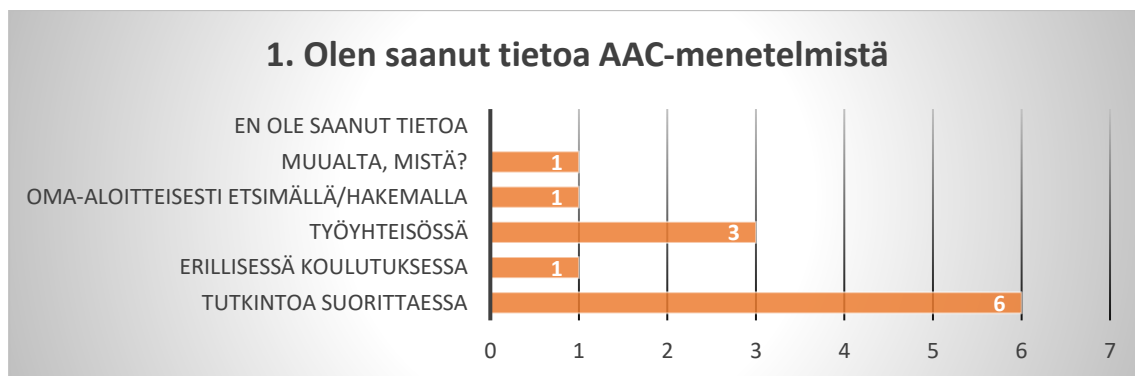
vastausvaihtoehtoja. Avoimella vaihtoehdolla pyrittiin varmistamaan, että kaikille vastajille löytyy sopiva vaihtoehto jokaiseen kysymykseen. Kysymykset eivät saa olla tulkinnanvaraisia, minkä vuoksi kyselylomake tulee testata ennen kenttätyöhön siirtymistä (Kananen 2008, 12). Kyselylomakkeen toimivuus varmistettiin opinnäytetyön ohjaavalta opettajalta.

Varsinaisen lomakkeen lisäksi kyselylomakkeeseen tulee sisältyä saatekirje, joka selvittää tutkimuksen taustaa. Saatekirjeestä ilmenee lisäksi tutkimuksen toteuttaja, tutkimuksen tavoite ja tutkimustietojen käyttötapa. Hyvä ja kohtelias saatekirje motivoi vastaamaan kyselyyn. (Heikkilä 2008, 61-62.) Kyselylomakkeen alkuun kirjoitettiin edellä mainitut asiat sisältävä saatekirje. Lisäksi opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite sekä tutkimuskysely esiteltiin paikan päällä Onnimannissa ennen kyselylomakkeiden jakamista. Samalla kerrottiin tutkimuskyselyyn vastaamiseen kuuluva aika, jonka arvioimme olevan noin viisi minuuttia. Esittelyn tavoitteena oli, että mahdollisimman moni kasvattaja motivoituisi vastaamaan kyselyyn, jotta vastaukset tutkimusongelmiin olisivat mahdollisimman todenmukaiset.

5.2 Tutkimustulosten tarkastelu

Onnimannissa työskentelee 12 kasvattajaa, joista 10 vastasi tutkimuskyselyyn. Kyselylomakkeilla kerätyt tiedot analysoitiin ja koottiin kuvioiksi Excel-ohjelmalla. Olennaista aineiston käsittelyssä on se, että saadaan vastaus tutkimuskysymyksiin ja tutkimusongelma ratkaistaan (Heikkilä 2008, 143). Jokaisen kysymyksen vastauksista tehtiin oma kuvio, jotta tutkimustulosten tarkastelu olisi mahdollisimman helppoa.

Kyselyn ensimmäisessä kysymyksessä (kuvio 1) kartoitettiin, mistä kasvattajat ovat saaneet tietoa AAC-menetelmistä. Kysymyksessä oli mahdollista valita monta vastausvaihtoehtoa. Jokainen vastaaja oli saanut tietoa AAC-menetelmistä joltakin taholta. Yli puolet kyselyyn vastanneista mainitsivat saaneensa tietoa AAC-menetelmistä tutkintoa suorittaessaan. Toiseksi eniten vastaajat olivat saaneet tietoa AAC-menetelmistä työyhteisössä. Yksi vastaajista vastasi ”Muualta, mistä?”, ja oli saanut tietoa Nepsy-koulutuksesta.

Kuvio 1. Olen saanut tietoa AAC-menetelmistä

Kyselyn toisessa kysymyksessä (kuvio 2) kysyttiin varhaiskasvattajien kokemusta omasta osaamisestaan AAC-menetelmiin liittyen. Kaikki kyselyyn vastanneet kokivat osaamista olevan jonkin verran. Vaikka tutkimuksessa käy ilmi, että monista eri AAC-menetelmistä tiedetään ja niitä käytetään, on osaamisen taso silti kohtalaisen matalaa.

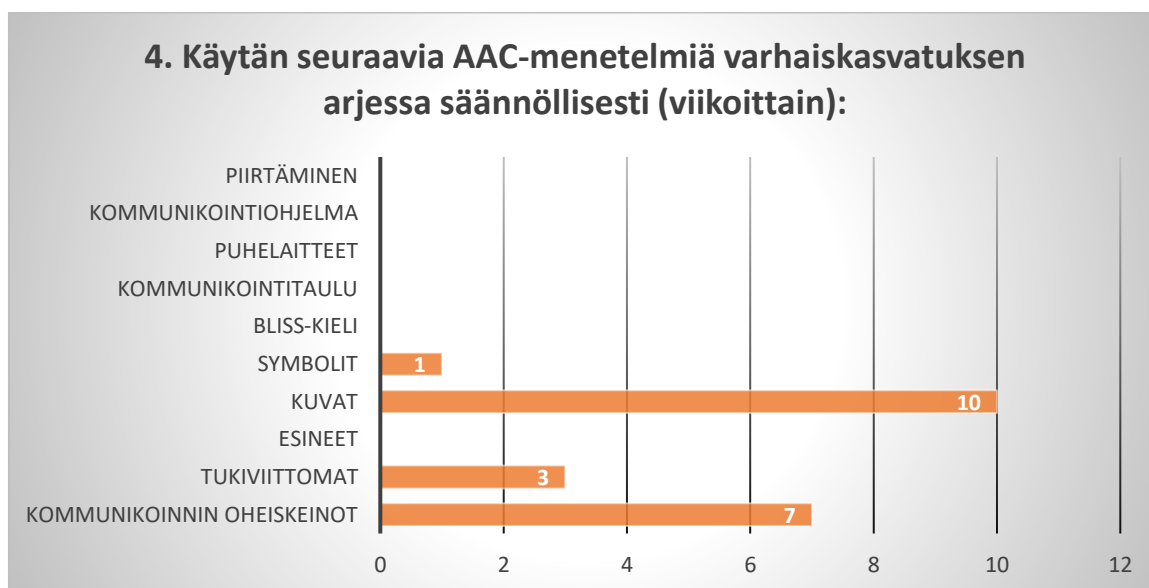
Kuvio 2. Mikä seuraavista kuvaa parhaiten osaamistani AAC-menetelmistä?

Kyselyn kolmannessa kysymyksessä (kuvio 3) kartoitettiin henkilöstön tietämystä AAC-menetelmistä. Kysymyksessä oli mahdollista valita monta vastausvaihtoehtoa. Kaikille vastaajille kuvat ovat tuttu AAC-menetelmä. Myös kommunikoinnin oheiskeinot, eli katse, kehon asennot, ilmeet, eleet ja äännähdykset, ovat lähes kaikille tuttuja. Vain yhdelle vastaajalle bliss-kieli on tuttu, ja kommunikointiohjelmat ja puhelaitteet ovat myös melko vieraista menetelmiä vastaajille.

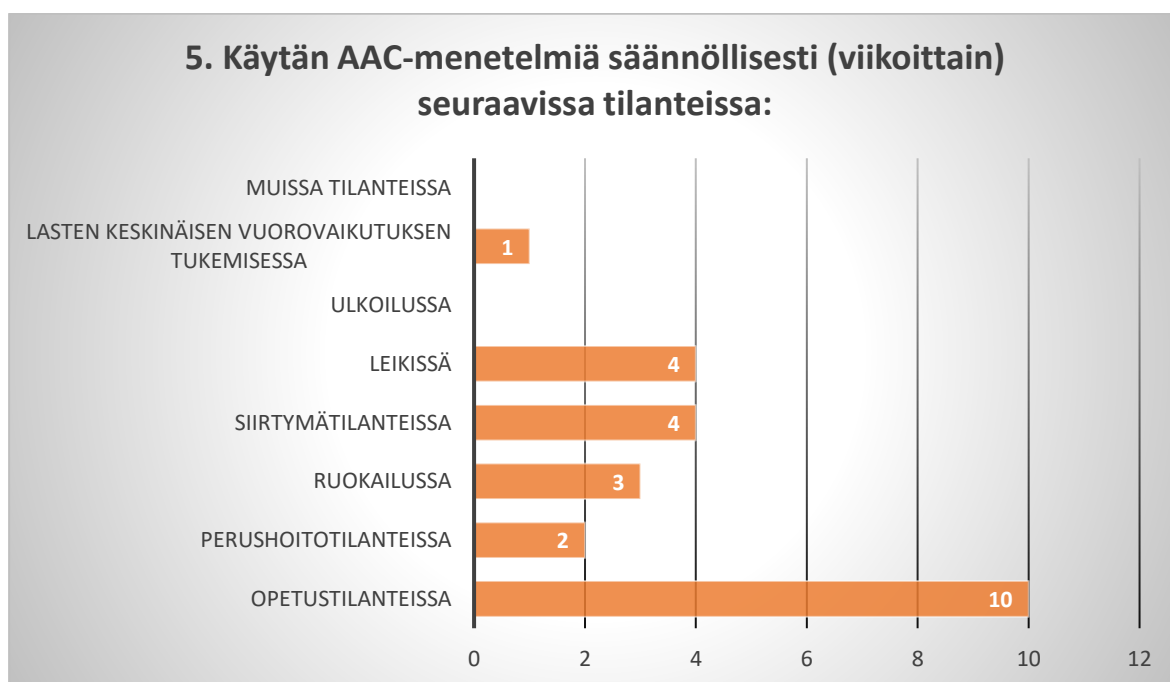
Kuvio 3. AAC-menetelmistä minulle tuttuja ovat seuraavat

Kyselyn neljännen kysymyksen (kuvio 4) avulla kartoitettiin, mitä AAC-menetelmiä päiväkodin arjessa käytetään säännöllisesti. Kysymyksessä oli mahdollista valita monta vastausvaihtoehtoa. Kaikki vastaajat käyttävät säännöllisesti kuvia kommunikaation tukena. Toiseksi eniten päiväkodin arjessa käytetään kommunikoinnin oheiskeinoja. Kukaan kasvattajista ei käytä piirtämistä, kommunikointiohjelmaa, puhelaitteita, kommunikointitauluja, bliss-kieltä tai esineitä arjessa säännöllisesti.

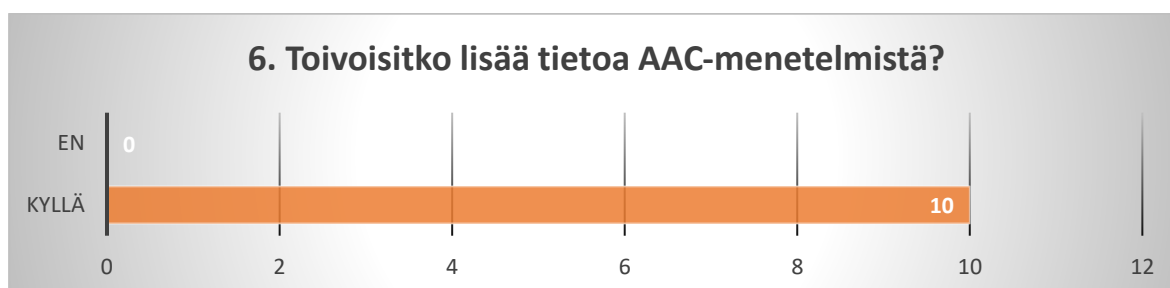
Kuvio 4. Käytän seuraavia AAC-menetelmiä varhaiskasvatuksen arjessa säännöllisesti (viikoittain)

Viidennessä kysymyksessä (kuvio 5) kartoitettiin, missä arjen tilanteissa AAC-menetelmiä on käytössä säännöllisesti. Kysymyksessä oli mahdollista valita monta vastausvaihtoehtoa. Jokainen vastaaja käyttää AAC-menetelmiä opetustilanteissa, kuten esimerkiksi aamupiirissä, säännöllisesti. Osa varhaiskasvattajista valitsi muitakin vastausvaihtoehtoja, mutta vastausten perusteella on selkeästi havaittavissa, että AAC-menetelmien käyttö keskittyy pääsääntöisesti opetustilanteisiin. Kukaan vastanneista ei käytä AAC-menetelmiä säännöllisesti ulkoilussa.

Kuvio 5. Käytän AAC-menetelmiä säännöllisesti (viikoittain) seuraavissa tilanteissa

Kuudennessa kysymyksessä (kuvio 6) kartoitettiin henkilöstön halukkuutta saada lisää tietoa AAC-menetelmistä. Jokainen kyselyyn vastanneista toivoi saavansa lisää tietoa aiheesta.

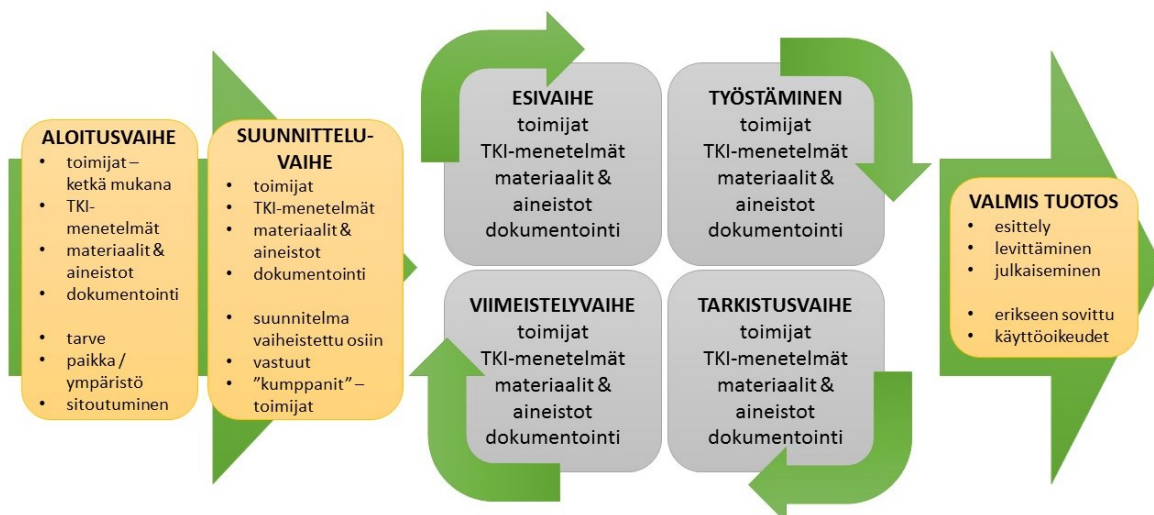
Kuvio 6. Toivoisitko lisää tietoa AAC-menetelmistä?

Lähtökohdat oppaan luomiselle oli tutkimustulosten perusteella hyvät, koska tutkimuksen avulla saatiin selville, että henkilöstön osaamisessa ja tietämyksessä AAC-menetelmistä on kehitettävää. Oppaalle on suuri tarve Onnimannissa, koska kaikki vastaajat toivovat lisää tietoa AAC-menetelmistä. Tutkimuksen avulla saatiin selkeää tietoa siitä, mitä AAC-menetelmiä oppaassa on tarpeellista ottaa esiin, ja mihin arjen tilanteisiin kasvattajat tarvitsevat ideoita ja ohjausta, jotta AAC-menetelmät tulisivat säännölliseen käyttöön ja osaksi päiväkodin arkea. Tutkimuksen avulla saatiin selkeää tietoa siitä, mitä AAC-menetelmiä päiväkodissa ei käytetä, mutta oppaan luomisen kannalta tietoon tulee suhtautua kriittisesti. On huomioitava, että ei ole tarkoituksenmukaista käyttää esimerkiksi erityisesti näkövammaisille tarkoitettuja AAC-menetelmiä, jos päiväkodissa ei ole näkövammaisia lapsia.

5.3 Opinnäytetyöprosessin kuvaus

Opinnäytetyön etenemistä voi kuvata esimerkiksi lineaarisen mallin, spiraalimallin tai konstruktiivisen mallin mukaisesti. Lineaarista mallia mukaileva opinnäytetyö etenee suoraviivaisesti aloitusvaiheesta työn päättämiseen, ja lineaarisen mallin onkin kritisoitu olevan liian suoraviivainen. Spiraalimallin mukaan kehittämistoiminta taas etenee syklin mukaisesti, jolloin työvaiheissa korostuvat reflektiivisyys ja arviointi. Spiraalimallissa tuotosta arvioidaan ja muokataan aina uudelleen. (Salonen 2013, 15-16.) Tämä opinnäytetyö eteni konstruktiivista mallia mukaillen, joten prosessissa on piirteitä sekä lineaarisesta että spiraalimallista.

Konstruktiivisessa mallissa (kuvio 1) yhdistyvät lineaarisen mallin ja spiraalimallin vahvuudet. Mallissa korostuvat toiminnassa oppiminen, osallisuus, tutkimuksellinen kehittämisote ja monipuolinen menetelmäosaaminen. Toiminnan vaiheet etenevät konstruktiivisen mallin mukaan seuraavasti: aloitus-, suunnittelu-, esi-, työstö-, tarkistus- ja viimeistelyvaihe. Lopuksi toiminnan tuloksena syntynyt konkreettinen tuotos, kuten esimerkiksi malli, opas tai toimintapäivä, on valmis julkaistavaksi. (Salonen 2013, 16-19.)

Kuvio 1. Kehittämistoiminnan konstruktiivinen malli (mukaillen Salonen 2012)

Alla oleva taulukko (taulukko 2) kuvaa opinnäytetyöprosessin etenemistä vaihe vaiheelta. Taulukko vaiheineen mukailee kehittämistoiminnan konstruktiivista mallia. Taulukkoon on koottu opinnäytetyöprosessin kannalta keskeisimmät työvaiheet. Taulukossa on tehty näkyväksi myös opinnäytetyöprosessiin käytetty aika, joka kokonaisuudessaan oli noin kolme kuukautta. Taulukossa ei ole esitelty opinnäytetyöraportin rakentumisen vaiheita, sillä raporttia kirjoitettiin sitä mukaan, kun opinnäytetyöprosessi eteni.

Taulukko 2. Opinnäytetyön prosessi

Aika	Toiminnan kuvaus
ALOITUSVAIHE	
9/2020	Opinnäytetyöprosessi alkoi aiheen valinnalla. Aiheeksi muodostui AAC-menetelmät ja tiedon tarjoaminen AAC-menetelmistä varhaiskasvattajille. Aihe syntyi omien kiinnostuksen kohteidemme sekä työelämässä tekemiemme havaintojen pohjalta.
9/2020	Aiheesta kiinnostunut toimeksiantaja etsittiin ottamalla yhteyttä eri varhaiskasvatusyksiköihin. Pilke musiikkipäiväkotinäyttämöön Onnimanni kiinnostui ideasta ja lähti mukaan yhteistyöhön.
9/2020	Ammattikorkeakoulu hyväksyi opinnäytetyöaiheen.

SUUNNITTELUVAIHE	
9/2020	Työskentelyn suunnittelu alkoi opinnäytetyösuunnitelman kirjoittamisesta. Suunnitelman tekemisen yhteydessä opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus muodostuivat sekä samalla tehtiin päätös oppaan luomisesta. Työ muotoutui toiminnalliseksi opinnäytetyöksi. Opinnäytetyösuunnitelma sisälsi opinnäytetyön toteuttamisaikataulun.
9/2020	Opinnäytetyösuunnitelma esitettiin ja suunnitelmaan tehtiin tarvittavat korjaukset ohjaavan opettajan kommenttien pohjalta.
ESIVAIHE	
10/2020	Idea oppaasta esiteltiin toimeksiantajan yhteyshenkilölle ja idea hyväksyttiin Onnimannissa.
10/2020	Tehtiin päätös tarvekartoituksen toteuttamisesta tutkimuskyselynä Onnimannin henkilöstölle. Kyselyn avulla opas saatiin vastaamaan toimeksiantajan tarpeisiin. Samalla selvitettiin toimeksiantajalta, että tutkimuslupaa tutkimuskyselyn toteuttamiseen ei tarvita.
10/2020	Toimeksiantosopimus allekirjoitettiin kaikkien osapuolten kesken.
TYÖSTÖVAIHE	
10/2020	AAC-menetelmistä kerättiin teoria- ja tutkimustietoa opinnäytetyöraporttiin. Tietoperusta ja aiheeseen perehtyminen toimi pohjana opinnäytetyölle ja oppaalle.
10/2020	Onnimannin varhaiskasvattajille luotiin tutkimuskysely, jonka avulla kartoitettiin henkilöstön osaamista AAC-menetelmistä sekä AAC-menetelmien käyttöä päiväkodissa. Lisäksi kyselylomakkeen loppuun jätettiin kohta, jonka avulla kerättiin tietoa varhaiskasvattajien toiveista oppaan suhteen.
10/2020	Tutkimuskysely toimitettiin Onnimanniin ja samalla opinnäytetyön aihe sekä tavoite ja tarkoitus esitettiin varhaiskasvattajille.
10/2020	Tutkimuskyselyn tulokset analysoitiin ja koottiin yhteen. Samalla tarkasteltiin varhaiskasvattajien toiveita oppaalta.
10/2020	Opas luotiin tutkimuskyselyn tulosten ja varhaiskasvattajien toiveiden pohjalta. Ensimmäinen versio AAC osaksi arkea -oppaasta valmistui.

TARKISTUSVAIHE	
11/2020	AAC osaksi arkea -opas ja varhaiskasvattajien toivomat tulostettavat materiaalit lähetettiin arvioitavaksi Onnimanniin. Varhaiskasvattajat arvioivat oppaan valmiiden avoimien kysymyksien avulla.
VIIMEISTELYVAIHE	
11/2020	Oppaaseen tehtiin varhaiskasvattajien toivomat muutokset ja opas saatettiin valmiiksi.
11/2020	Onnimannin varhaiskasvattajille toteutettiin innostusvideo, jonka tavoitteena oli esitellä opasta sekä innostaa oppaan hyödyntämiseen varhaiskasvatuksen arjessa.
11/2020	Opinnäytetyön prosessia ja AAC osaksi arkea -opasta arvioitiin opinnäytetyöraportissa.
11/2020	Opinnäytetyöraportti viimeisteltiin ja palautettiin väliarvointiin. Väliarvioinnin jälkeen raporttiin ja oppaaseen tehtiin tarvittavat muutokset, jonka jälkeen opinnäytetyö oli valmis julkaistavaksi.
VALMIS TUOTOS	
12/2020	Valmis AAC-osaksi arkea -opas ja innostusvideo toimitettiin toimeksiantajalle.
12/2020	Opinnäytetyö julkaistiin ja esitettiin julkaisuseminaarissa.

6 OPAS AAC-MENETELMIEN KÄYTÖSTÄ

6.1 Tuotoksen suunnittelu

Oppaan suunnittelun pohjana toimi tutkimuskyselyn tulokset. Lisäksi tutkimuskyselyn yhteydessä kartoitettiin avoimen kysymyksen avulla, mitä varhaiskasvattajat toivovat tai odottavat oppaalta. Vastausten perusteella oppaan toivottiin olevan helppo- ja nopeakäyttöinen. Oppaan toivottiin myös olevan tiivis, yksinkertainen ja helppolukuinen sekä sen toivottiin tarjoavan uutta tietoa. Oppaan toivottiin sisältävän selkeitä ohjeita ja esimerkkejä. Vastaajien mukaan olisi myös tärkeää, että oppaassa otettaisiin huomioon perus arki, eikä vain ohjatut opetustilanteet. Useampi vastaaja toivoi oppaaseen sisältyvän tulostettavaa materiaalia. Varhaiskasvattajien toiveet otettiin huomioon oppaan suunnittelussa ja toteutuksessa.

Lisäksi oppaan suunnittelussa huomioitiin hyvän oppaan kriteerit. Rentolan (2006, 92-93) mukaan oppaassa esiintyvä tieto tulee olla suhteutettu siihen, mitä lukija jo tietää. Oppaan tarkoituksena on, että lukija oppii uutta, joten perusasioita ei ole välttämättä tarkoituksenmukaista esitellä. Toisaalta taas oppaan informaatio ei kuitenkaan voi olla liian suurta tietämystä vaativaa. Oppaan tekijän tulee huomioida, millaista tietoa ja millaisia ohjeita lukija todella tarvitsee. Vilkan & Airaksisen (2003, 51, 53) mukaan olennaista on, että toiminnallinen osuus palvelee kohderyhmää ja vastaa muodoltaan ja käytettävyydeltään toimeksiantajan tarpeisiin.

Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksesta riippumatta, on visuaaliseen ilmeeseen sekä viestinnällisiin seikkoihin kiinnitettävä huomioita. Niistä tulee näkyä se, mitä tuotoksella tavoitellaan. Tuotosta luodessa on pyrittävä siihen, että se olisi omanlaisensa ja persoonallisen näköinen, eikä ikään kuin kopio muista vastaavista tuotoksista. Tärkeää olisi muun muassa se, että opinnäytetyön tuotos on selkeä, käytännöllinen ja sopiva kohderyhmään nähden, houkutteleva sekä johdonmukainen. Opasta tai tietopakettia tehdessä, on kiinnitettävä erityisesti huomiota lähdekritiikkiin. (Vilka & Airaksinen 2003, 51, 53.)

6.2 Tuotoksen esittely

Opinnäytetyön tuotoksena luotu opas on nimeltään *AAC osaksi arkea*. Opas on luotu Onnimannin varhaiskasvattajille tehdyn kyselyn vastauksien pohjalta. Opas on sisällöltään kymmensivuinen, mukaan lukematta kansilehteä ja lähdeluetteloja. Tuotoksen alussa on sisällysluettelo sekä lukijalle-osio. Lukijalle-osiossa kerrotaan mitä lukija voi oppaalta odottaa, kuten sen, että opas sisältää AAC-menetelmistä yleistietoa, esittelee menetelmien

käytön hyötyjä sekä tarjoaa konkreettisia vinkkejä varhaiskasvatuksen arkeen. Lukijalle osiossa kerrotaan, että oppaan tavoite on lisätä AAC-menetelmien käyttöä päiväkodissa.

Seuraavaksi opas etenee kohtaan, jossa kerrotaan lyhyesti mitä AAC on ja esitellään AAC-menetelmien käytön hyötyjä varhaiskasvatuksessa. Oppaassa esitellään muutamia varhaiskasvatuksessa yleisimmin käytössä olevia AAC-menetelmiä: kuvatuki, esineet, tukiviittomat, nopea piirrosviestintä, toiminta- ja kehonviestit sekä eleet. Oppaassa tuotiin tietoisesti juuri nämä menetelmät esiin, sillä ne sopivat erityisen hyvin varhaiskasvatukseen ikäisille lapsille, eikä menetelmien käyttöönotto vaadi erillisiä hankintoja. Jokaista AAC-menetelmää ei ole käyty oppaassa tarkasti läpi sillä perusteella, että joitakin menetelmiä, kuten symbolijärjestelmiä, puhelaitteita tai blisskieltä, käytetään usein vain niiden lasten kohdalla, joille se on perusteltua. Oppaassa on myös perusteltu lapsilähtöisesti, miksi AAC-menetelmiä on tärkeää hyödyntää varhaiskasvatuksessa.

Oppaaseen on koottu käytännön vinkkejä hyödynnettäväksi varhaiskasvatuksen arjen tilanteisiin. Käytännön vinkit keskittyvät niihin AAC-menetelmiin, joita oppaassa on esitelty tarkemmin. Käytännön vinkit oppaassa on jaoteltu päiväkodin arjen eri toimintahetkiin, jotta AAC-menetelmiä hyödynnettäisiin päiväkodissa jatkossa kaikissa arjen tilanteissa. Oppaassa mainitut toimintahetket ovat ruokailu, ulkoilu, siirtymä- ja perushoitotilanteet, opetustilanteet, leikki ja lasten keskinäisen vuorovaikutuksen tukeminen sekä muu arki. Jokaisen käytännön vinkin kohdalla on perusteltu lyhyesti, miten lapsi hyöttyy arjen vinkin käyttöönotosta. Oppaassa on myös otettu huomioon Onnimannin yhteistyö hoivakoti Vallesmannin kanssa. Oppaan käytännön vinkkejä varhaiskasvatuksen arjessa voidaan käyttää myös yhteisissä hetkissä hoivakodin asukkaiden kanssa ja täten osallistaa niin lapsia kuin myös hoivakodin asukkaita AAC-menetelmien käyttöön.

Opas on suunniteltu ja luotu siten, että sitä on visuaalisesti innostava lukea. Opas on kuvitettu itseohjautuvien piirroskuvien avulla. Piirtämällä kuvat itse, oppaaseen saatiin relevantteja kuvia, jotka tukevat tekstiä ja herättävät lukijan mielenkiinnon. Oppaan asettelussa on kiinnitetty huomiota siihen, ettei yksikään sivu olisi liian täynnä tekstiä. Vaikka oppaan visuaalisen ilmeen luomisessa on käytetty hieman värejä lisäämään sen houkuttelevuutta, on opas siitä huolimatta selkeälukuinen.

Oppaan lisäksi luotiin erillinen PDF-tiedosto, joka sisältää varhaiskasvattajien toivomaa tulostettavaa materiaalia. Tulostettava materiaali luotiin helpottamaan ja nopeuttamaan oppaassa mainittujen käytännön vinkkien hyödyntämistä. Tulostettava materiaali sisältää seuraavat kuvakortit: annoskoot, ruokailutavat, pukeutuminen, ulkovaatteet ja lapsen käytöksen ohjaus. Lisäksi tulostettava materiaali sisältää tukiviittomia lapsen käytöksen ohjaukseen. Lisäksi tulostettavassa materiaalissa on ohjeistettu varhaiskasvattajia

tutustumaan Viitottu Rakkaus -nettisivustoon. Sivustolta löytyy päiväkodin sisäiseen käyttöön vapaasti tulostettavissa olevia tukikuvia sekä kommunikaatiotauluja lasten välisen vuorovaikutuksen tukemiseen. Tulostettavassa materiaalissa on myös kerrottu, että lisää kuvia voi etsiä Papunetin kuvapankista. Kuvapankin kuvien käyttö on sallittua epäkaupallisiin tarkoituksiin (Papunet 2020f).

Oppaan ja tulostettavan materiaalin lisäksi luotiin noin kaksi minuuttia kestävä innostusvideo, joka on katsottavissa osoitteessa: <https://youtu.be/d8eRu9H21Zs> . Innostusvideon tarkoituksena on toimia saatekirjeenä oppaalle ja kannustaa, innostaa ja motivoida oppaan käyttämiseen. Innostusvideolla kerrotaan mitä opas sisältää ja miten sitä voi hyödyntää päiväkodin arjessa. Innostusvideon tekemisessä otettiin huomioon visuaalisuus ja ääni. Hyvin luotu innostusvideo antaa sen katsojalle ja oppaan tulevalle käyttäjälle motivaatiota ottaa opas käyttöön päiväkodin arjessa.

6.3 Tuotoksen arviointi

Toiminnallisen opinnäytteen tuotoksen arvioinnissa on keskiössä tuotoksen idea, tavoitteiden saavuttaminen ja tuotoksen arvioitu toimivuus toimintaympäristössä. On mielekästä kerätä palautetta kohderyhmältä oman arvioinnin tueksi. Kohderyhmältä voi kerätä palautetta tuotoksen käytettävyydestä, toimivuudesta ja työn visuaalisesta ilmeestä sekä luotettavuudesta. Tuotoksen on tarkoitus olla merkittävä kohderyhmälle. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 157, 161.)

AAC-osaksi arkea -oppaan ensimmäinen versio ja tulostettavista materiaaleista koottu erillinen tiedosto toimitettiin Onnimanniin arvioitavaksi. Alun perin oli tarkoitus kerätä palautetta oppaan ensimmäisestä versiosta, ja tehdä palautteen perusteella oppaaseen korjauksia ja lisäyksiä. Sen jälkeen oli tarkoitus kerätä erikseen palautetta valmiista oppaasta. Oppaan ensimmäisestä versiosta kerätyn palautteen perusteella tehdyt muokkaukset olivat kuitenkin niin pieniä, että oppaan sisältö muuttui hyvin vähän. Tämän vuoksi ei nähty tarpeelliseksi kerätä palautetta valmiista oppaasta uudestaan muokkauksen jälkeen.

Opasta ja kysymyspaperia kierrätettiin päiväkotiryhmissä ja varhaiskasvattajat kokosivat kommenttejaan oppaan mukana kiertäneeseen kysymyspaperiin. Kysymyspaperiin oli luotu valmiit kysymykset, joita käytettiin arvioinnin pohjana. Oppaan arvioinnissa kerättiin vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

Vastaako opas päiväkodin tarpeisiin?

Onko opas helppolukuinen ja selkeä?

Kaipaatteko jotakin lisää oppaaseen tai tulostettaviin materiaaleihin?

Muita kommentteja oppaasta?

Varhaiskasvattajilta kerätyn palautteen mukaan opas vastaa tällä hetkellä päiväkodin tarpeisiin, ja opas antaa hyviä vinkkejä käytännön tarpeeseen päiväkodin arjessa. Jos päiväkotiin tulisi vieraskielinen lapsi, varhaiskasvattajat kaipaisivat laajempaa tietoa ja ohjeistusta aiheesta. Varhaiskasvattajat kokivat oppaan olevan helppolukuinen ja selkeä. Tulostettavan materiaalin kuvat koettiin selkeinä ja ymmärrettävinä. Tulostettava materiaali koettiin lisäksi helppona ottaa käyttöön. Kerätyn palautteen mukaan erilaiset menetelmät on esitelty oppaassa tiiviisti, mutta kattavasti. Varhaiskasvattajien mukaan menetelmistä ja niiden tarkoituksesta sai selkeän kuvan, ja asiasisältö oli helposti ymmärrettävä, vaikka aikaisempaa tietämystä asiasta ei olisikaan. Lisäksi varhaiskasvattajat kommentoivat oppaasta seuraavaa:

”Hyvin rakennettu kokonaisuus. Sisällysluettelo hyvä ja selkeä. Nopealukuinen, mikä hyvä juttu usein kiireisen arjen keskellä.”

”Opas on selkeä ja helppolukuinen, hyvä koonti vinkeistä miten toimia eri tilanteissa eri apuvälineiden keinoin.”

”Opas on hyvin tiivistetty helppolukuiseksi tekstiksi, se sisälsi toimivia vinkkejä arkeen päiväkodissa.”

Kerätyn palautteen mukaan varhaiskasvattajat toivoivat, että oppaaseen olisi sisältynyt tietoa lapsen käytöksen ohjauksesta AAC-menetelmien avulla. Oppaassa esitelyihin arjen konkreettisiin vinkkeihin lisättiin palautteen perusteella ohjeita lapsen käytöksen ohjaukseen liittyen. Lisäksi tulostettaviin materiaaleihin lisättiin käytöksen ohjaukseen liittyviä kuvakortteja ja tukiviittomia tukemaan oppaassa esiteltäviä ohjeita. Lisäksi joitakin tulostettavan materiaalin kuvia suurennettiin, koska kuvien toivottiin olevan suurempia.

Oppaan ja tulostettavan materiaalin ensimmäiseen versioon tuli varhaiskasvattajilta ainoastaan kaksi korjausehdotusta, mistä voi päätellä, että opas toteutettiin huolellisesti. Se, että opas vastaa toimeksiantajan tarpeisiin, oli tärkeä tavoite oppaan luomisessa. Oppaan toteutuksessa otettiin tarkasti huomioon tutkimuskyselyn tulokset sekä varhaiskasvattajien toiveet ja odotukset oppaalta. Oppaan oli tarkoitus olla soveltuva juuri varhaiskasvatuksen toimintaympäristöön, mikä oman arviointimme sekä varhaiskasvattajilta kerätyn palautteen perusteella toteutui hyvin. Oppaan selkeydestä ja visuaalisuudesta saatiin hyvää palautetta, mutta ammattilaisen hyödyntäminen esimerkiksi oppaan taitossa olisi varmasti tehnyt oppaasta vieläkin miellyttävämmän lukea.

7 POHDINTA

7.1 Johtopäätökset ja opinnäytetyön hyödynnettävyys

Kokonaisuutena opinnäytetyöprosessi eteni opinnäytetyösuunnitelman ja alussa asetetun aikataulun mukaisesti. Opinnäytetyön tavoite oppaan luomisesta toteutui. Yhteistyö toimiksiantajan kanssa oli koko prosessin ajan sujuvaa, ja Onnimannin varhaiskasvattajien toiveet tulivat kuulluksi ja huomioiduksi valmiissa oppaassa. Keskiössä opinnäytetyössä ja oppaassa oli kuitenkin koko prosessin ajan lasten etu sekä lasten kasvun ja kehityksen tukeminen. Lasten osallisuus ja heidän kokemuksensa kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisesta ohjasi vahvasti opinnäytetyön ja oppaan syntymistä.

Opinnäytetyöprosessin tiedonhakuvaiheessa havaitsimme, että suuri osa AAC-menetelmiin keskittyneestä tiedosta ja valmiista materiaalista on sovellettavissa varhaiskasvatusta paremmin esimerkiksi vammaispalveluihin. Opinnäytetyömme raporttiin ja oppaaseen on keskitetty juuri laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttamisen kannalta keskeinen informaatio AAC-menetelmistä. Oppaassa huomioidaan varhaiskasvatus toimintaympäristönä, joten oppaan hyödyntäminen ei vaadi varhaiskasvattajilta tiedon tai vinkkien soveltamista. Oppaassa on myös huomioitu, että varhaiskasvatuksessa AAC-menetelmien käytön on tarkoitus olla yhteisöllistä. Oppaassa on tuotu esiin, että AAC-menetelmien käyttö varhaiskasvatuksessa ei edellytä tuen tarvetta, vaan kaikki lapset hyötyvät menetelmien käytöstä arjessa.

Toteuttamamme tutkimuskyselyn tulokset vahvistivat omaa kokemustamme siitä, että AAC-menetelmien käyttö varhaiskasvatuksessa keskittyy pitkälti opetustilanteisiin. Opetustilanteet ovat hyvin pieni osa lapsen päivää varhaiskasvatuksessa, joten lapsen ymmärryksen, itseilmaisun ja oppimisen tukeminen pelkästään opetustilanteissa ei riitä. Toivomme luomamme oppaan lisäävän AAC-menetelmien käyttöä etenkin arkisissa tilanteissa, joihin sisältyy paljon arjen pedagogiikkaa. Opas sisältää monia konkreettisia vinkkejä AAC-menetelmien hyödyntämisestä arjen tilanteissa, mikä madaltaa kynnystä menetelmien käyttöönottoon.

Opinnäytetyöprosessin aikana oivalsimme, että AAC-menetelmien tuominen osaksi varhaiskasvatuksen arkea vaatii riittävän tietotaidon lisäksi kasvattajilta aitoa kiinnostusta ja sitoutuneisuutta aiheeseen. Sekä raportissa että oppaassa tuotiin esiin varhaiskasvattajien vastuuta toimivasta vuorovaikutuksesta. Uskomme tekemämme innostusvideon sitouttavan varhaiskasvattajia oppaan hyödyntämiseen ja AAC-menetelmien käytön lisäämiseen. Oppaan käyttöönotto ja hyödyntäminen on pyritty tekemään varhaiskasvattajille

mahdollisimman helpoksi muotoilemalla oppaasta mahdollisimman selkeän ja päiväkodin tarpeita vastaavan.

Opinnäytetyön tekeminen tarjosi meille paljon uutta tietoa ja osaamista AAC-menetelmistä. Lisäksi opinnäytetyöprosessi vahvisti entisestään käsitystämme siitä, että menetelmien käyttö varhaiskasvatuksessa on tärkeää ja edistää monin tavoin lapsen kasvua ja kehitystä. Opinnäytetyön tekeminen kumosi lisäksi ennakkoluuloja sen suhteen, että AAC-menetelmien käyttö vähentäisi lapsen yrityksiä kommunikoida puheen avulla tai haittaisi puheen ja kielen kehitystä. Opinnäytetyöprosessin aikana saamamme tietotaito edisti ammatillista kasvuamme tulevana varhaiskasvattajina. Karttunut osaamisemme AAC-menetelmistä tulee varmasti näkymään tulevaisuudessa työelämässä.

Opinnäytetyön tarkoituksena on edistää lasten osallisuutta ja yhdenvertaistaa lasten mahdollisuuksia kommunikointiin ja itsensä ilmaisuun. Opas on suunniteltu siten, että se edistäisi opinnäytetyön tarkoitusta. Opinnäytetyön julkaisuaikataulun vuoksi opinnäytetyön tarkoituksen toteutumista on kuitenkin mahdotonta arvioida. Uskomme opinnäytetyöstä olevan paljon hyötyä Onnimannissa, sillä tutkimuskyselyn tulosten huomioiminen oppaan luomisessa varmistaa, että opas on yhteensopiva Onnimannin tarpeisiin. Lisäksi Onnimannin varhaiskasvattajilta saadun palautteen perusteella opas vastaa heidän tarpeisiinsa. Opinnäytetyön hyödynnettävyys on suuri, sillä opasta ei ole kuitenkaan sidottu millään tavalla juuri Onnimannin toimintaympäristöön. Opas suunniteltiin ja toteutettiin niin, että sitä voi hyödyntää missä tahansa varhaiskasvatuksen yksikössä.

Sosionomin tehtävä varhaiskasvatuksessa on tukea lasten vuorovaikutusta ja sosiaalisia taitoja. Työskentelyn tulee aina olla lapsilähtöistä ja on pidettävä huoli siitä, että lapsen etu toteutuu. Työn vaikutukset ovat merkittävät, sillä se luo pohjan osallisuudelle ja sille, että lapsesta kasvaa aktiivinen toimija. Varhaiskasvatuksessa tehtävällä työllä voidaan ehkäistä mahdollista syrjäytymistä. (Talentia 2020.) Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteiskunnallisesti merkittävää ennaltaehkäisevää työtä liittyen syrjäytymisen ehkäisyyn. Tämän vuoksi varhaiskasvatuksessa on erittäin tärkeää kiinnittää huomiota niihin työskentelymenetelmiin, jotka edistävät lasten osallisuutta ja vuorovaikutustaitoja. *AAC osaksi arkea* -oppaan sisältöjä hyödyntämällä voidaan edistää lasten tasavertaista asemaa varhaiskasvatuksessa. Tarjoamalla lapselle monipuolisia mahdollisuuksia kommunikointiin, vuorovaikutukseen ja yhteisöön kuulumiseen, luodaan tärkeää pohjaa lapsen osallisuuden kokemukselle, millä voi olla kauaskantoisia positiivisia vaikutuksia.

7.2 Jatkokehittämismahdollisuudet

Tämän opinnäytetyön tuotoksena luotua opasta olisi mahdollista kehittää laajemmaksi kokonaisuudeksi. Laajempi opas olisi varmasti tarpeellinen, sillä valmista aineistoa AAC-menetelmistä varhaiskasvatukseen on saatavilla vähän. Laajempi opas voisi sisältää muun muassa tietoa siitä, kuinka hyödyntää varhaiskasvatuksessa eri AAC-menetelmiä suunnitellusti AAC:n tyypillisille käyttäjäryhmille. Laajemmassa oppaassa voisi olla spesifimpää tietoa AAC-menetelmien hyödyntämisestä juuri liikuntavammaisten, kehitysvammaisten, autististen, kuulovammaisten ja vieras- ja monikielisten lasten kommunikoinnin tueksi.

Varhaiskasvatuksen henkilöstölle luodun oppaan rinnalle voisi luoda lasten vanhemmille suunnatun oppaan AAC-menetelmien käytöstä. Vanhemmille luotu opas voisi olla käsitteistöltään ja sisällöltään vielä yksinkertaisempi ja konkreettisempi, jotta oppaan hyödyntäminen ei vaatisi ammatillista osaamista lapsen kasvun ja kehityksen tukemisesta. Samojen kommunikointikeinojen käyttäminen sekä kotona että varhaiskasvatuksessa tukisi varmasti lapsen ymmärtämistä ja puheen ja kielen kehitystä. Myös lasten vanhemmat voisivat hyötyä valmiista tulostettavasta materiaalista, jota toimitettiin oppaan yhteydessä Onnimannin varhaiskasvattajien käyttöön.

Oppaan käyttäjäkokemuksia Onnimannissa voisi tutkia haastattelemalla varhaiskasvattajia laadullisin tutkimusmenetelmin. Kyselyn avulla voisi selvittää oppaan toimivuutta ja laadukkuutta. Laadullisen tutkimuksen perusteella opasta voisi kehittää edelleen käyttäjäystävällisemmäksi ja laadukkaammaksi. Oppaan huolellinen jatkokehittäminen palvelisi sekä varhaiskasvattajien että lasten tarpeita.

Jotta lasten ääni ja tarpeet tulisi todella nostetuksi esiin, kokemuksia oppaan sisältöjen hyödyntämisestä arjessa voisi kartoittaa myös lasten näkökulmasta. Lapsilta voisi kerätä tietoa siitä, mitä he ajattelevat arjessa käyttöön otetuista AAC-menetelmistä. Lapset voisivat arvioida esimerkiksi valmiiden hymiöiden avulla, pitävätkö he kuvatuetusta lauluhetkestä tai kuvatuesta pukeutumistilanteessa. Lapsilta kerätyn palautteen perusteella AAC-menetelmien käyttöä varhaiskasvatuksen arjessa voisi muokata: lapsille mielekkäiden kommunikoinnin apuvälineiden käyttöä arjessa on hyvä lisätä, ja epämieluisia kehittää. AAC-menetelmien käytön varhaiskasvatuksessa on tarkoitus olla lapsille hyödyksi sekä lapsia innostavaa. Palautteen kerääminen lapsilta tukee varhaiskasvatuksen lapsilähtöisyyttä ja lasten osallisuutta.

Luomamme oppaan tarkoituksena on lisätä AAC-menetelmien käyttöä Pilke musiikkipäiväkoti Onnimannissa. Yhtenä jatkokehittämismahdollisuutena olisi mielenkiintoista seurata esimerkiksi pitkittäistutkimuksen avulla lisääntykö AAC-menetelmien käyttö Onnimannin

arjessa, ja jos lisääntyy, niin näyttäytyvätkö siitä aiheutuneet hyödyt. Pitkittäistutkimuksen avulla voisi seurata opinnäytetyön tarkoituksen toteutumista eli sitä, lisääkö se lasten osallisuutta ja yhdenvertaisuutta.

7.3 Eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyöprosessin alusta asti työskentelyssä huomioitiin eettiset näkökulmat ja luotettavuus. Opinnäytetyön luotettavuuteen tulee varautua työn alkuvaiheessa, sillä työn luotettavuus tulee varmistaa jo ennakkoon (Kananen 2015, 338). Opinnäytetyön suunnitelmassa käsiteltiin työn eettinen ja luotettava toteutustapa, ja opinnäytetyöprosessin aikana toimittiin suunnitelman mukaan. Opinnäytetyön aiheen valinnassa pohdimme eettisiä näkökulmia ja työn tarkoitusta. Olennaista aihevalinnassa on se, että työn tulee olla relevantti ja toteuttamisen arvoinen (Kajaanin AMK 2020). Aiheen valinta ja rajaus toteutettiin huolellisesti. Opinnäytetyön tai tutkimuksen alkuvaiheessa sovitaan kaikkien osapuolten kanssa oikeudet, vastuut, velvollisuudet, tekijyyttä koskevat periaatteet sekä aineistoa koskevat säilytys- ja käyttöoikeudet (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2020). Opinnäytetyöprosessin alussa allekirjoitettiin kaikkien osapuolten kesken toimeksiantosopimus, joka sisälsi edellä mainitut kohdat.

Käytettäessä muiden tutkijoiden tekemiä töitä ja tutkimuksia, niihin viitataan asianmukaisesti. Asianmukaisella viittaamisella annetaan muiden tekemille töille arvoa ja merkitystä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2020.) Opinnäytetyössä otettiin huomioon muiden tutkijoiden työ ja saavutukset, ja heidän tekemäänsä työtä kunnioitetaan. Luotettavan tietoperustan varmistamiseksi opinnäytetyössä on pyritty käyttämään pääasiallisesti primärlähteitä. Sekundaarilähteitä käytettäessä on huolehdittu asianmukaisesta viittaamisesta. Mäkisen (2005, 186-187) mukaan primärlähteillä tarkoitetaan yhden tai useamman tekijän nimissä julkaistua tietoa. Sekundaarilähteissä joku on tulkinnut, tiivistänyt ja kirjoittanut uudelleen alkuperäislähteitä. Liiallisen sekundaarilähteiden käytön seurauksena työn laatu voi kärsiä, jonka vuoksi pitäisi pyrkiä käyttämään alkuperäistekstiä.

Tekijänoikeudet ja asianmukainen viittaaminen huomioitiin myös kuvien käytössä. AAC *osaksi arkea* -oppaassa (liite 2) käytettiin ainoastaan itse tehtyjä piirroskuvia, jotta epäselvyyksiä tai haasteita tekijänoikeuksien kanssa ei tulisi. Oppaaseen liitettyssä tulostettavassa materiaalissa (liite 3) käytettiin Papunetistä ainoastaan kuvapankin kuvia, joiden käyttö on sallittua epäkaupallisissa tarkoituksissa. Kuvien lähdemerkinnät tehtiin Papunetin ohjeen mukaan eli jokaisen kuvan yhteyteen merkittiin Papunetin kuvapankin lisäksi kuvan alkuperäinen lähde tai tekijä. Lisäksi tulostettavassa materiaalissa varhaiskasvatusta ohjeistettiin tutustumaan Viitottu rakkaus -nettisivustoon, jonka sisällöt ovat ilmaiseksi ja vapaasti tulostettavissa päiväkodin sisäiseen käyttöön. Viitottu rakkaus -nettisivuston

materiaalia ei koottu valmiiksi tulostettavaan materiaaliin, sillä kuvien jakaminen osana fyysisiä tai digitaalisia tuotteita on kielletty. Luvat kuvien käyttöön selvitettiin nettisivuilta, joilta kuvat löytyvät.

Osana toiminnallista opinnäytetyötä toteutettiin tutkimuksellinen osuus. Ennen tutkimuksellisen osuuden toteuttamista otettiin selvää, tarvitseeko tutkimuskyselyä varten hakea tutkimuslupaa. Osana tutkimusta ei haastateltu tai tutkittu lapsia, joten tutkimuslupaa ei tarvittu. Tutkimusta tehdessä tietosuoja tulee huomioida asianmukaisella tavalla (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2020). Tutkimuskyselyssä kunnioitettiin yksityisyydensuojaa, sillä siinä ei kerätty henkilötietoja, ja kyselylomakkeeseen vastattiin täysin anonyymisti. Tutkimuskyselyn vastauksissa ei myöskään kerätty tietoa esimerkiksi vastaajien koulustaustausta, joten yksittäisen henkilön vastaus ei ollut tunnistettavissa.

Tutkimuskyselyssä tutkittiin ainoastaan opinnäytetyön kannalta olennaisia asioita ja tulosten luotettavuutta pohdittiin validiuden näkökulmasta. Validissa eli pätevässä tutkimuksessa on mitattu juuri sitä, mitä on tarkoituskin mitata. Olennaista tutkimustulosten luotettavuuden kannalta on huolellinen kyselylomakkeen laadinta. Vastaajien tulee käsittää kysymykset samalla tavalla kuin kysymyksen laatijat. Tutkimuksen tuloksia ei voida pitää pätevinä, jos tutkijan ja vastaajien ajattelumallit poikkeavat toisistaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 231-232.) Kyselylomake toteutettiin huolellisesti ja se tarkastutettiin ohjaavalla opettajalla. Ennen tutkimuksen toteuttamista kyselylomake esiteltiin Onnimanissa väärinymmärrysten välttämiseksi. Tutkimustulosten analysointi ja yhteen kokoaminen toteutettiin huolellisesti.

Opinnäytetyöprosessissa huomioitiin myös aiheen nivoutuminen eettisyyteen varhaiskasvatuksen työkentällä. Sosionomin työtä ohjaavat sosiaalialan ammattieettiset periaatteet, jotka on huomioitu opinnäytetyön toteuttamisessa ja tarkoituksen määrittämisessä. Opinnäytetyö ja AAC *osaksi arkea* -opas tarjoavat varhaiskasvattajille työvälineitä, jotka edistävät eettisyyden toteutumista varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä. Talentian (2017, 7-8) mukaan sosiaalialan ammattilaisen työ nojautuu ihmisarvoon, ihmisoikeuksiin ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen. Eettiset periaatteet sisältävät esimerkiksi ihmisen oikeuden omien tunteiden ilmaisuun, yhdenvertaisuuden, osallisuuden, arvostavan vuorovaikutuksen sekä epäoikeudenmukaisten käytäntöjen vastustamisen. Osa eettistä osaamista on kyky arvioida oman työyhteisön toimintatapoja ja osallistuminen työn eettisyyden arviointiin ja ratkaisuntekoon työyhteisössä.

Sosiaalialan ammattilaisen tehtävänä on huomioida asiakkaan etu. Erityisesti pienten lasten kanssa työskennellessä lapsen edun toteutumisen arvioiminen tärkeää, mutta se jää aikuisen vastuulle. Lapsen edun toteutumista arvioidessa asioita tulee tarkastella lapsen

näkökulmasta, mikä vaatii varhaiskasvattajalta eettistä osaamista ja kykyä asettua lapsen asemaan. Keskeistä oppaan luomisessa oli se, että vaikka se toteutettiin varhaiskasvattajien toiveita kunnioittaen, pohdittiin oppaan sisältöä myös lasten näkökulmasta. Etenkin arjen konkreettiset vinkit pyrittiin tekemään lapsille mielekkäiksi ja heidän osallisuuttaan tukevaksi, mikä tekee oppaasta eettisesti toteutetun ja lapsen edun huomioivan.

LÄHTEET

Alijoki, A. 2011. Lapsen tuen tarve kielellisessä kehityksessä ja siihen vastaaminen varhaiskasvatuksen keinoin. Teoksessa Nurmilaakso, M. & Välimäki, A-L. (toim.) Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Unigrafia Oy.

Cress, C. & Marvin, C. 2003. Common Questions About AAC Services in Early Intervention. *Augmentative and alternative communication*. 19:4 (2003): 254-272. [Viitattu 25.11.2020]. Saatavissa: <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1088&context=specedfacpub>

Drager, K., Light, J. & McNaughton. 2010. Effects of AAC interventions on communication and language for young children with complex communication needs. *Journal of Pediatric Rehabilitation Medicine: An Interdisciplinary Approach* 3 (2010) 303-310. [Viitattu 25.11.2020]. Saatavissa: https://www.researchgate.net/profile/Drager_Kathryn/publication/51523624_Effects_of_AAC_interventions_on_communication_and_language_for_young_children_with_complex_communication_needs/links/53d7c1800cf2a19eee7fcf21/Effects-of-AAC-interventions-on-communication-and-language-for-young-children-with-complex-communication-needs.pdf

Girolametto, L., Weitzman, E. & Greenberg, J. 2003. Training Day Care Staff to Facilitate Children's Language. *American Journal of Speech-Language Pathology* 12.3 (2003): 299-311. [Viitattu 25.11.2020]. Saatavissa: <http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.saimia.fi/ehost/detail/detail?vid=0&sid=e679e263-9dda-4317-a9dd-8b971914a6c0%40sdc-v-sessmgr02&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGI2ZQ%3d%3d#AN=10521701&db=afh>

Gyekye, M. & Ruponen, U-M. 2018. Suomi toisena kielenä: oppimisen haasteet, ohjaus ja pedagoginen toiminta. Teoksessa Pihlaja, P & Viitala, R (toim.) Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus.

Halme, K. 2011. Maahanmuuttajataustaisten lasten kielikasvatus varhaiskasvatuksesta esiopetukseen. Teoksessa Nurmilaakso, M. & Välimäki, A-L. (toim.) Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Unigrafia Oy.

Heikkilä, T. 2008. Tilastollinen tutkimus. Edita Prima Oy: Helsinki.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Huhtanen, K. 2012. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Ikonen, M. 2006. Lasten vuorovaikutus ja leikki yhteisöllisyyden rakentajana. Teoksessa Karila, K., Alasuutari, M., Hännikäinen, M., Nummenmaa, A. & Rasku-Puttonen, H. 2006. Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kajaanin AMK. 2020. Opinnäytetyön eettiset suositukset. [Viitattu 3.10.20]. Saatavissa: <https://www.kamk.fi/fi/opari/Opinnaytetyopakki/Opinnaytetyoprosessi/SoTeLi/Opinnaytetyoprosessi/Eettiset-suositukset>

Kananen, J. 2008. Kvantti. Kvantitatiivinen tutkimus alusta loppuun. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas: näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kehitysvammaliitto ry. & Tikoteekki. 2007. Opas kommunikoinnin mahdollisuuksiin. Helsinki: Kirjapaino keili. [Viitattu 8.10.2020]. Saatavissa: https://papunet.net/tietoa/fileadmin/muut/Esitteet/opas_kommunikoinnin_mahdollisuuksiin_2008.pdf

Kehitysvammaliitto ry. 2007. Passi yhteiseen kieleen. Helsinki: Kirjapaino keili. [Viitattu 8.10.2020]. Saatavissa: https://papunet.net/tietoa/fileadmin/muut/Esitteet/passi_yhteiseen_kieleen.pdf

Ketonen, R., Kontu, E., Lahtinen, R., Pesonen, H. & Tuomi, E. 2018. Kehitysvammaisuus, autismikirjo ja lapsen tuen tarve. Teoksessa Pihlaja, P & Viitala, R (toim.) Varhais-erityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus.

King, A. & Fahsl, A. 2012. Supporting Social Competence in Children Who Use Augmentative and Alternative Communication. Teaching exceptional children 45.1: 42-49. [Viitattu 4.11.2020]. Saatavissa: <https://doi-org.ezproxy.saimia.fi/10.1177/004005991204500106>

Klein, C. 2017. Communication and Developing Relationships for People Who Use Augmentative and Alternative Communication. Assistive technology outcomes and benefits 11.1: 58-65. [Viitattu 4.11.2020]. Saatavissa: <https://search-proquest-com.ezproxy.saimia.fi/docview/2067204137/fulltextPDF/F341B001322649ADPQ/1?accountid=202350>

Klippi, A. 2005. Vuorovaikutuksesta puheeseen – Puheesta vuorovaikutukseen: Sanalliset ja ei-sanalliset ainekset kehittyvässä ja poikkeavassa vuorovaikutuksessa. Teoksessa Loukusa, S. (toim.) Puhe ja kieli. 25:2, 35-52. [Viitattu 5.11.2020]. Saatavissa: <https://journal.fi/pk/article/view/6682/5450>

- Kontu, E. 2006. Kommunikaatiosuhde – vuorovaikutuksen keskeinen elementti. Teoksessa Kontu E. & Suhonen, E. 2006. Erityispedagogiikka ja varhaislapsuus. Helsinki: Yliopistopaino.
- Korpilahti, P. & Pihlaja, P. 2018. Puheen ja kielen kehityksen vaikeudet. Teoksessa Pihlaja, P & Viitala, R (toim.) Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kuuloavain. 2019a. Kieli ja kommunikaatio. [Viitattu 9.10.2020]. Saatavissa: <https://www.kuuloavain.fi/info/kieli-ja-kommunikaatio/>
- Kuuloavain. 2019b. Kommunikaation tukimenetelmät. [Viitattu 9.10.2020]. Saatavissa: <https://www.kuuloavain.fi/info/kieli-ja-kommunikaatio/kommunikaation-tukimenetelmat/>
- Kronqvist, E-I. 2006. Pienten lasten yhteistoiminta ja sen sosiaalinen dynamiikka. Teoksessa Karila, K., Alasuutari, M., Hännikäinen, M., Nummenmaa, A. & Rasku-Puttonen, H. 2006. Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Launonen, K. & Korpijaakko-Huuhka, A-M. 2003. Kommunikoinnin häiriöt. Syitä, ilmene-mismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Launonen, K. 2010. Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi kuntoutuksen tavoitteena ja keinona. Teoksessa Korpilahti, P., Aaltonen, O. & Laine, M. (toim.) 2010. Kieli ja aivot. Kommunikaation perusteet, häiriöt ja kuntoutus. Turun yliopisto, kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus.
- Launonen, K. 2013. Puhetta korvaavan kommunikoinnin vaikuttavuus. Teoksessa toim. Loukusa, S. Puhe ja kieli, 24:3, 155-167. [Viitattu 8.10.2020]. Saatavissa: <https://journal.fi/pk/article/view/8775>
- Launonen, K. 2007. Vuorovaikutus – kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Leppänen, R. 2007. Kartoitus AAC-menetelmien käytöstä Hyvinkään päivähoidossa – Koulutuksen merkitys. Proseminaaritutkielma. Helsingin yliopisto, soveltavan kasvatustieteen laitos. Helsinki.
- McLaughlin, M. 2011. Speech and Language Delay in Children. Teoksessa Am Fam Physician. May 15;83(10), 1183-1188. [Viitattu 5.11.2020]. Saatavissa: <https://www.aafp.org/afp/2011/0515/p1183.html>
- Merikoski, H. & Pihlaja, P. 2018. Puheen ja kielen kehityksen tukeminen varhaiskasvatuk-sessa. Teoksessa Pihlaja, P & Viitala, R (toim.) Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus.

Mäkinen, O. 2005. Tieteellisen kirjoittamisen ABC. Helsinki: Tammi.

Nurkkala, A. & Säilä, H. 2016. Varhaiserityisopettajien käsityksiä lapsen kielen ja kommunikaation kehityksen haasteiden tunnistamisesta ja AAC-menetelmien käytöstä kielen ja kommunikaation kehityksen tukena päiväkodissa. Pro-gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta. Oulu. [Viitattu 8.10.2020]. Saatavissa: <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201606042337.pdf>

Nurmilaakso, M. & Välimäki, A-L. 2011. Lapsi ja kieli: kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 5.11.2020]. Saatavissa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80046/d9e0eb99-ef75-4704-a185-14aa8cbf9366.pdf?sequence>

Opas kommunikoinnin mahdollisuuksiin. Papunet. [Viitattu 8.10.2020]. Saatavissa: <https://papunet.net/tietoa/fileadmin/muut/Esitteet/kommunikointiopasselko.pdf>

Opetushallitus. 2020. Osallisuus varhaiskasvatuksessa – videosarja. [Viitattu 8.10.2020]. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/osallisuus-varhaiskasvatuksessa-videosarja>

Papunet. 2020a. Tietoa puhevammaisuudesta. Puhetta korvaava kommunikointi. [Viitattu 23.9.2020]. Saatavissa: <https://papunet.net/tietoa/puhetta-korvaava-kommunikointi-eli-aac>

Papunet 2020b. Tietoa puhevammaisuudesta. Vuorovaikutus ja kommunikointi. [Viitattu 12.10.2020]. Saatavissa: <https://papunet.net/tietoa/vuorovaikutus-ja-kommunikointi>

Papunet. 2020c. Piktogrammit. Kaupalliset kuvapankit. [Viitattu 7.10.2020]. Saatavissa: <https://papunet.net/tietoa/kaupalliset-kuvapankit>

Papunet. 2020d. Tietoa puhevammaisuudesta. Puhetta korvaava kommunikointi. Kirjoittaminen ja piirtäminen. Nopea piirrosviestintä. [Viitattu 27.10.2020]. Saatavissa: <https://papunet.net/tietoa/nopea-piirrosviestinta>

Papunet. 2020e. Tietoa puhevammaisuudesta. Miten kommunikointi ja kieli kehittyvät? [Viitattu 8.10.2020]. Saatavissa: <https://papunet.net/tietoa/miten-kommunikointi-ja-kieli-kehittyvat>

Papunet. 2020f. Materiaalia kommunikoinnin tukemiseen. Kuvapankki. [Viitattu 20.11.2020]. Saatavissa: <https://papunet.net/materiaalia/kuvapankki>

Papunet. 2017. Bliss-symbolit. Bliss-kielen rakenne. [Viitattu 7.10.2020]. Saatavissa: <https://papunet.net/tietoa/blisskielen-rakenne>

Pihlaja, P. & Viitala, R. 2004. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Juva: WS Bookwell Oy

Pilke päiväkodit Oy. 2020a. Lahti. Pilke musiikkipäiväkoti Onnimanni. [Viitattu 23.9.2020]. Saatavissa: <https://www.pilkepaivakodit.fi/paivakodit/lahti/pilke-musiikkipaivakoti-on-nimanni/?gclid=EAlalQobChMlpKjN7 T-6wIVRPiyCh0SpQDoEAAYASAAEgl0ffD BwE>

Pilke päiväkodit Oy. 2020b. Pilke työnantajana. Pedagogiikka ja oppimiskäsitys: miten me kasvatamme. [Viitattu 24.9.2020]. Saatavissa: <https://www.pilkepaivakodit.fi/pilke-tyonantajana/#mitenmekasvatamme>

Pollari, A. 2011. AAC:n käyttö opetus- ja ohjaustilanteissa. Laadullinen tapaustutkimus AAC:n käytöstä integroidussa päiväkotiryhmässä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteiden laitos. [Viitattu 8.10.2020]. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/26640/URN:NBN:fi:jyu-201103061854.pdf?sequence=1>

Rentola, M. 2006. Hyvä opas. Teoksessa Jussila, R., Ojanen, E. & Tuominen, T. (toim.) 2006. Tieto kirjaksi. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Rice, M., Sell, M. & Hadley, P. 1991. Social Interactions of Speech- and Language-Impaired Children. Journal of Speech and Hearing Research, Volume 34, 1299-1307. [Viitattu 25.11.2020]. Saatavissa: <https://cldp.ku.edu/sites/cldp.ku.edu/files/docs/Rice%20Sell%20Hadley%20Social%20Interactions.pdf>

Salonen, K., Eloranta, S., Hautala T. & Kinos, S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa, Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 108.

Salonen, K. 2012. Kehittämistoiminnan konstruktivinen malli. Teoksessa Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle, Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72.

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle, Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72.

Suhonen, E. 2009. Erityistä tukea tarvitsevan taaperon sopeutuminen päiväkotiryhmään. Monitapaustutkimus vuorovaikutussuhteista ja niiden rakentumisesta. Tutkimuksia 304. Helsingin yliopisto, soveltavan kasvatustieteen laitos. Helsinki.

Sume, H. 2018. Lapsi, jolla on kuulovamma. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.) Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus.

Talentia. 2017. Arki, arvot ja etiikka – sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. [Viitattu 20.11.2020]. Saatavissa: https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/docs/Talentia_Etiikkaopas_2017.pdf

Talentia. 2020. Sosionomin erityisosaaminen ja vastuut varhaiskasvatuksessa. [Viitattu 20.11.2020]. Saatavissa: <https://www.talentia.fi/talentia/talentian-tavoitteet/talentia-vaikuttaa-varhaiskasvatuksessa/sosionomin-erityisosaaminen-ja-vastuut-varhaiskasvatuksessa/>

Trygg, B. 2010. Graafinen kommunikointi. Esineet, kuvat ja symbolit puhetta tukevassa ja korvaavassa kommunikoinnissa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2020. Hyvä tieteellinen käytäntö. [Viitattu 2.10.2020]. Saatavissa: <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. [Viitattu 8.10.2020]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2018. [Viitattu 6.10.2020]. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Viitala, R. 2018. Inklusio ja inklusiivinen varhaiskasvatus. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.) Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Kustanneosakeyhtiö Tammi.

Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Tammi.

von Tetzchner, S. & Martinsen, H. 2000. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. 2. painos. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Westwood, P. 2011. Commonsense methods for children with special educational needs. 6. painos. London: Routledge.

LIITTEET

Liite 1. Tutkimuskysely AAC-menetelmistä Pilke musiikkipäiväkoti Onnimannin henkilöstölle.

Hei! Opiskelemme Lahdessa LAB-ammattikorkeakoulussa sosionomeiksi. Teemme toiminnallisen opinnäytetyön yhteistyössä Pilke musiikkipäiväkoti Onnimannin kanssa. Opinnäytetyön aiheena on AAC-menetelmät (Augmentative and alternative communication) eli puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät. Opinnäytetyön konkreettinen tuotos on opas AAC-menetelmien käytöstä varhaiskasvatuksen arjessa. Ennen oppaan toteuttamista kartoitamme tutkimuskyselyn avulla AAC-menetelmien käyttöä Onnimannissa, jotta opas vastaa mahdollisimman hyvin henkilöstön tarpeisiin.

Lisätietoja voi kysyä opinnäytetyön tekijöiltä: Maiju Elomaa (maiju.elomaa@student.lab.fi), Mikaela Mäensivu (mikaela.maensivu@student.lab.fi) tai Sara Saukkonen (sara.saukkonen@student.lab.fi)

Tutkimuskysely Pilke musiikkipäiväkoti Onnimannin henkilökunnalle AAC-menetelmien käytöstä varhaiskasvatuksessa

1. Olen saanut tietoa menetelmistä

- Tutkintoa suorittaessa
- Erillisessä koulutuksessa
- Työyhteisössä
- Oma-aloitteisesti etsimällä/hakemalla
- Muualta, mistä _____
- En ole saanut tietoa

2. Mikä seuraavista kuvaa parhaiten osaamistani AAC-menetelmistä?

- Ei ole osaamista
- Jonkin verran osaamista
- Paljon osaamista
- Erittäin paljon osaamista

3. AAC-menetelmistä minulle ovat tuttuja seuraavat:

- Kommunikoinnin oheiskeinot (katse, kehon asennot, ilmeet, eleet, äännähdykset)
- Tukiviittomat
- Esineet
- Kuvat
- Symbolit
- Bliss-kieli
- Kommunikointitaulu
- Puhelaitteet
- Kommunikointiohjelma (tietokoneella tai tabletilla)
- Piirtäminen

4. Käytän seuraavia AAC-menetelmiä varhaiskasvatuksen arjessa säännöllisesti (viikoittain):

- Kommunikoinnin oheiskeinot (katse, kehon asennot, ilmeet, eleet, äännähdykset)
- Tukiviittomat
- Esineet
- Kuvat
- Symbolit
- Bliss-kieli
- Kommunikointitaulu
- Puhelaitteet
- Kommunikointiohjelma (tietokoneella tai tabletilla)
- Piirtäminen

5. Käytän AAC-menetelmiä säännöllisesti (viikoittain) seuraavissa tilanteissa:

- Opetustilanteissa (esim. aamupiiri tai muu ohjattu toiminta)
 - Perushoitotilanteissa (esim. wc-käynnit)
 - Ruokailussa
 - Siirtymätilanteissa
 - Leikissä
 - Ulkoilussa
 - Lasten keskinäisessä vuorovaikutuksen tukemisessa
 - Muissa tilanteissa, missä
-

6. Toivoisitko lisää tietoa AAC-menetelmistä?

- Kyllä
- En

Mitä odotat/toivot oppaalta?

Kiitos vastauksestasi!

Liite 2. AAC osaksi arkea -opas

AAC OSAKSI ARKEA

Mikaela Mäensivu • Maiju Elomaa • Sara Saukkonen
LAB-ammattikorkeakoulu
Oppaan kuvitus: Maiju Elomaa

Sisällys

Lukijalle	1
AAC-menetelmät varhaiskasvatuksessa	2
Kuvatuki.....	3
Esineet	3
Tukiviittomat	4
Toiminta- ja kehonviestit sekä eleet	4
Nopea piirrosviestintä.....	5
Miksi AAC-menetelmät ovat tärkeitä?.....	6
Lasten vertaissuhteet ja osallisuus	7
Konkreettisia vinkkejä arkeen.....	8
Opetustilanteet	8
Siirtymätilanteet ja perushoitotilanteet	8
Leikki ja lasten keskinäinen vuorovaikutus	9
Ulkoilu	9
Ruokailu.....	9
Muu arki	10
Lähteet	11

Lukijalle

Mikä tämä on? Opas AAC-menetelmien käytöstä on toiminnallisen opinnäytetyön tuotos, joka on räätälöity Pilke musiikkipäiväkoti Onnimanniin. Opasta voi lisäksi hyödyntää missä tahansa varhaiskasvatuksen yksikössä, sillä se on suunniteltu juuri varhaiskasvatusikäisten lasten kanssa toimimiseen ja varhaiskasvatuksen arkeen.

Mikä on oppaan tavoite? Oppaan tavoite on lisätä henkilöstön osaamista AAC-menetelmistä sekä lisätä menetelmien käyttöä varhaiskasvatuksen arjessa. Oppaan tarkoituksena on opastaa, rohkaista ja kannustaa AAC-menetelmien käyttöön.

Mitä opas sisältää? Oppaassa on yleistietoa AAC-menetelmistä, niiden käytön hyödyistä sekä konkreettisia vinkkejä menetelmien käyttöön varhaiskasvatuksen arjessa.

Miksi opas on tehty? Tekemämme tarvekartoituksen perusteella lisätieto AAC-menetelmistä tulee päiväkodissa todelliseen tarpeeseen. Jotta varhaiskasvatuksen henkilöstö voi tarjota lapsille mahdollisuuden AAC-menetelmien käyttöön, henkilöstöllä tulee olla tarpeeksi osaamista. Lapsi ei voi ottaa menetelmiä käyttöön ilman ohjausta.

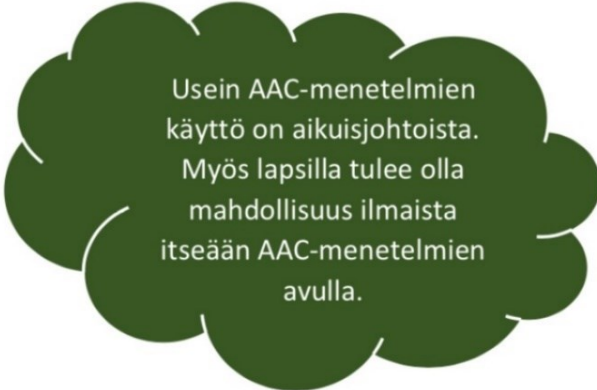
AAC-menetelmät varhaiskasvatuksessa

Puhuminen on ihmisen ensisijainen kommunikointikeino. Puhekyvyn puuttuessa osittain tai kokonaan, tarvitaan muita keinoja kommunikoinnin tilalle tai tueksi. Puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikaatiosta käytetään lyhennettä AAC (*augmentative and alternative communication*).

Varhaiskasvatuksessa lapsella tulee olla oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä keinoilla, joita hänellä on. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja sekä tukea lasten kielen ymmärtämisen taitoja.

AAC-menetelmien käyttö varhaiskasvatuksessa palvelee koko lapsiryhmää. Kaikista eniten menetelmiä kuitenkin tarvitsevat

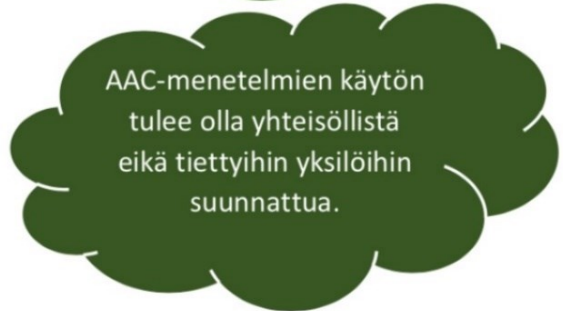
- vieras- ja monikieliset
- autistiset
- liikuntavammaiset (esim. CP-vamma)
- kehitysvammaiset
- kuulovammaiset.

Usein AAC-menetelmien käyttö on aikuisjohtoista. Myös lapsilla tulee olla mahdollisuus ilmaista itseään AAC-menetelmien avulla.

Varhaiskasvatuksessa työntekijöillä on vastuu toimivasta vuorovaikutuksesta.

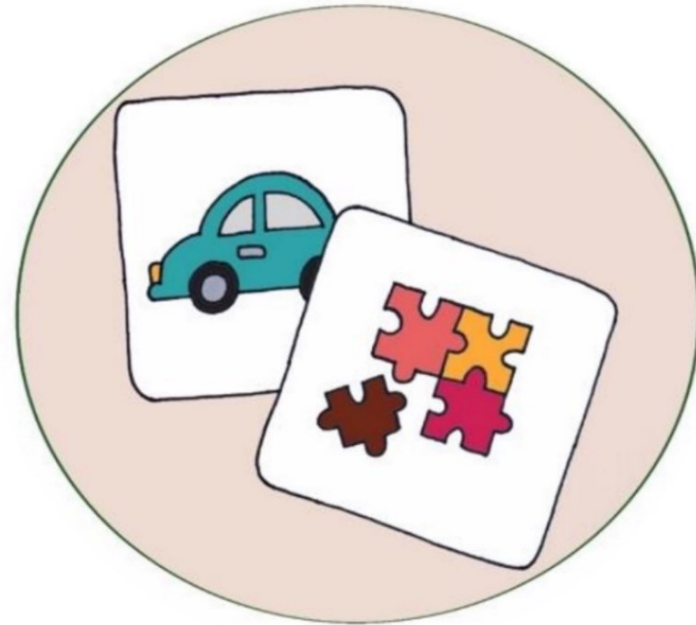
AAC-menetelmien käytön tulee olla yhteisöllistä eikä tiettyihin yksilöihin suunnattua.

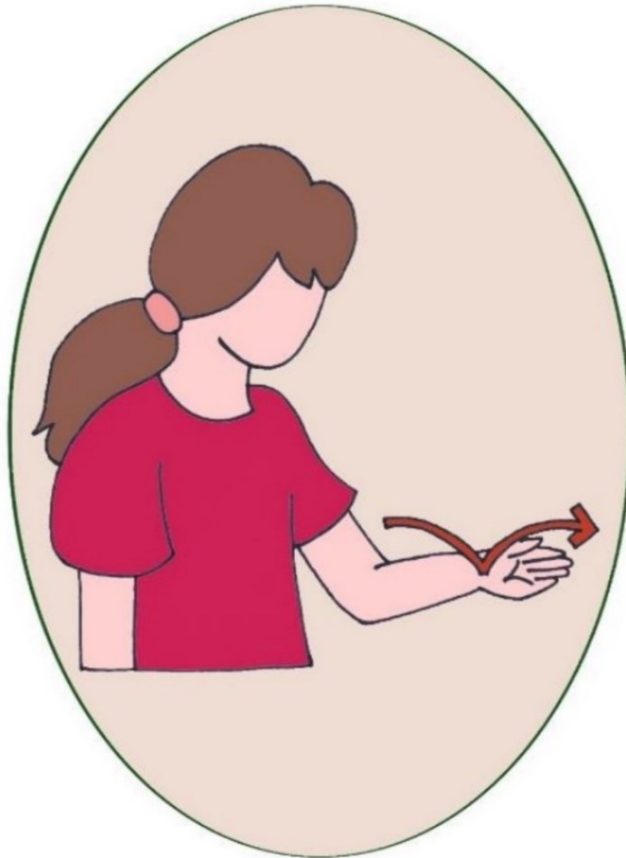
Kuvatuki

Kuvat ovat eräänlaisia symboleita, jotka jäsentävät paikkaa ja tilaa. Ne myös tukevat lapsen ymmärtämistä, tarkkaavaisuutta sekä muistia. Kuvien käyttö tulee aloittaa lapsilähtöisesti ja aluksi täytyy saada lapsi kiinnostumaan kuvista. Kuvat täytyy tuoda lähelle lapsen toimintaympäristöä ja niitä käytettäessä kommunikoinnin tueksi on tapahduttava jotain lasta innostavaa.

Esineet

Esineiden hahmottaminen voi olla helpompaa kuin kuvien, sillä esineet ovat konkreettisempia. Esineitä pystytään katselun lisäksi tunnustelemaan. Kun käytetään esineitä kommunikoinnin tukena, merkityksiä tarvitsee harvemmin erikseen opettaa lapselle, sillä lapsi oppii merkityksen esineen käyttöyhteyksistä. Esimerkiksi lusikka yhdistetään syömiseen.

Tukiviittomat

Tukiviittomat luovat vuorovaikutustilanteista visuaalisia, kun puheeseen otetaan mukaan kehonkieli ja kädet. Tukiviittomien käyttö rytmittää puhetta sekä auttaa lasta ymmärtämään. Ideana on, että tukiviittomat korostavat yksittäisiä sanoja lauseissa. Viittomia ei ole tarpeen käyttää montaa yhden lauseen aikana, yksi tai kaksi riittää hyvin. Niitä on helppo yhdistellä erilaisissa toimintahetkissä tai leikeissä, esimerkiksi lauluissa tai loruissa.

Toiminta- ja kehonviestit sekä eleet

Eleet ja kehonviestit ovat käytössä kommunikaatiossa suuressa osassa jo luonnostaan. Ilmeitä, kehonliikkeitä, eleitä ja toimintaa pystyy jo pienikin lapsi tulkitsemaan. Ilmeistä pystyy lukemaan tunnetiloja. Erilaisilla kehonviesteillä ja eleillä pystyy tukemaan puhetta esimerkiksi osoittaen, elehtien tai nyökkäämällä. Eleitä voidaan käyttää liioitellusti, kun täydennetään ja havainnollistetaan puhetta.

Nopea piirrosviestintä

Nopean piirrosviestinnän hyvät puolet ovat siinä, että kommunikoinnin apuvälineitä ei tarvita. Taiteellisia taitoja ei tarvita, vaan tärkeämpää on piirtää nopeaan tahtiin, jotta lapsi ei kyllästy tilanteessa. Piirretyn kuvan ei tarvitse kertoa kaikkea, sillä sen yhteydessä aiheesta kuitenkin kerrotaan sanallisesti. Myös lapsi voi käyttää piirrosviestintää puheen tukena.

AAC-menetelminä käytetään myös blisskieltä, symbolijärjestelmiä, piktogrammeja, puhelaitteita ja tietokone- ja tabletti-ohjelmia sekä kirjaimia, sanoja ja lauseita. Näiden AAC-menetelmien käyttö varhaiskasvatuksessa on tarkoituksenmukaista silloin, kun lapsella on todettu tarve juuri näiden menetelmien käytölle.

Miksi AAC-menetelmät ovat tärkeitä?

Luo kaikille lapsille tasavertaisen mahdollisuuden kommunikointiin ja vuorovaikutukseen.

Tukee lapsen kuulumista yhteisöön ja vertaisyhteisöön muiden lasten kanssa.

Auttaa lasta ymmärtämään ja toimimaan arjen tilanteissa.

Edistää lapsen osallisuutta.

Tukee vuorovaikutustaitojen kehittymistä ja kognitiivista oppimista.

Edistää lapsen puheen ja kielen kehitystä.

Antaa lapselle rohkeutta ja lisätyökaluja itseilmaisuun.

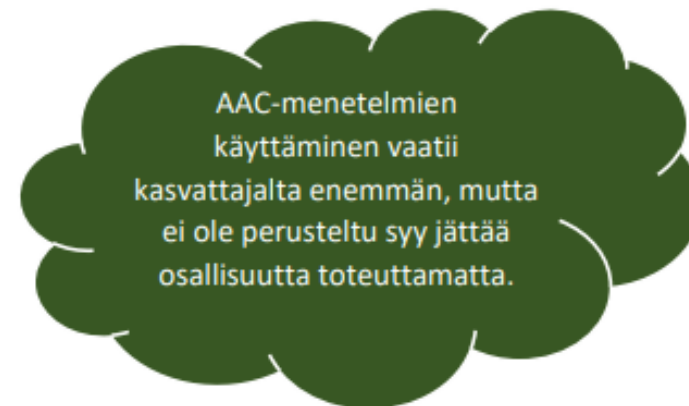
Lasten vertaissuhteet ja osallisuus

Miksi asiaan tulee kiinnittää huomiota?

- Päiväkoti on lapselle merkityksellinen paikka kuulua vertaisryhmiin.
- AAC-menetelmiä tarvitsevat lapset kokevat usein eristäytymistä ja ongelmia sosiaalisten suhteiden muodostamisessa sekä ylläpidossa. Keskustelun aloitus ja ylläpito tuottavat usein myös hankaluuksia esimerkiksi leikissä tai kommunikoidessa muiden kanssa.
- Tasavertainen mahdollisuus kommunikointiin ja vertaisryhmiin kuulumiseen luo pohjan osallisuudelle ja syrjäytymisen ehkäisylle. Lapsen oma kokemus kuulluksi tulemisesta vahvistaa osallisuutta.
- Lapset kommunikoivat vuorovaikutuksessa monella eri tavalla ennen puheen kehittymistä. Toimivien kommunikointimenetelmien löytäminen edistää lapsen sosiaalista ja emotionaalista hyvinvointia.

Miten vertaissuhteita tuetaan?

- **Antamalla arjessa lapsille vahvaa mallia AAC-menetelmien käyttöön.** Sosiaalisen osallisuuden toteutuminen edellyttää kommunikointikeinoja. Kun kaikki lapset osaavat käyttää AAC-menetelmiä, lasten keskinäinen vuorovaikutus lisääntyy leikissä ja muussa arjessa.
- **Auttamalla lasta sosiaalisissa tilanteissa ikätovereiden kanssa.** Lapsi tarvitsee aikuisen apua vertaissuhteiden luomiseen.
- **Osallistamalla leikkiin ja tuomalla AAC-menetelmiä osaksi leikkitilannetta.** AAC-menetelmistä tulee lapsille luontainen keino kommunikoida leikissä, kun he saavat siihen mallin aikuiselta.

Konkreettisia vinkkejä arkeen

Opetustilanteet

- Ryhmätoimintaa ohjattaessa kuvilla ja tukiviittomilla on hyvä jäsentää tapahtuvaa ja opeteltavaa asiaa. Kuvien ja tukiviittomien käyttö pitää lasten mielenkiintoa ja tarkkaavaisuutta yllä.
- Laulujen ja lorujen sanoja on hyvä tukea kuvilla tai tukiviittomilla.

Siirtymätilanteet ja perushoitotilanteet

- Siirtymätilanteissa kuvien ja tukiviittomien käyttö jäsentää lapselle, mitä seuraavaksi tapahtuu, ja kuinka hänen tulee toimia.
- Pukeutumistilanteessa kuvatuen tai kommunikointitaulun käyttäminen auttaa lasta hahmottamaan esimerkiksi mikä vaatekappale seuraavaksi puetaan. Eri vaatekappaleita voi myös piirtää nopean piirrosviestinnän keinoin.
- Ohjeita antaessa puheen tukeminen kuvilla, tukiviittomilla tai nopealla piirrosviestinnällä auttaa lasta ymmärtämään kerrottua.

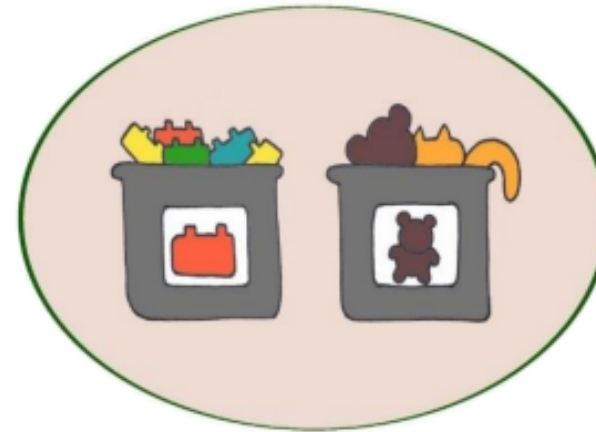

Leikki ja lasten keskinäinen vuorovaikutus

- Lelulaatikoiden kylkeen voi laittaa kuvat leluista, jotta lapsi näkee mitä lelulaatikko sisältää ja osaa ilmaista, millä haluaa leikkiä.
- Kuvitettu kommunikointitaulu lasten leikkien ja pelien lähellä tukee lasten ilmaisua ja keskinäistä vuorovaikutusta.
- Kuvakortteja voi asettaa lasten saataville leikkitilojen läheisyyteen, jotta ne ovat lapsille helposti hyödynnettävissä leikkien aikana.
- Lasten välisiä konfliktitilanteita läpi käydessä kuvatuen ja tukiviittomien käyttäminen auttaa lasta jäsentämään tapahtunutta ja ymmärtämään, mitä on toivottu käytös tilanteessa.
- Lapsille on hyvä mallintaa tukiviittomia, joita he voivat hyödyntää leikin aikana tapahtuvassa vuorovaikutuksessa keskenään.

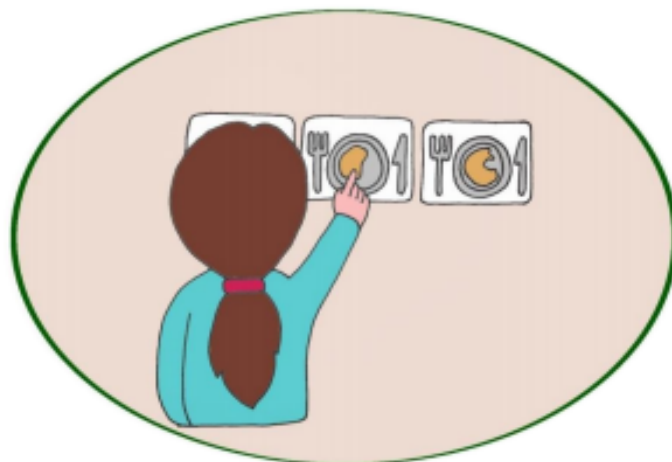
Ulkoilu

- Ulkoleluista voi tehdä kuvakoosteen välinevarastoon, jotta lapsi hahmottaa saatavilla olevat tavarat ja osaa ilmaista, mitä niistä haluaa.
- Tukiviittomien käyttö sopii hyvin ulkoilutilanteisiin, koska se ei vaadi mukana kuljetettavia välineitä.

Ruokailu

- Kuvitettu ruoka-alusta auttaa lasta ilmaisemaan muun muassa mitä hän haluaa ja onko ruoka mieluisaa.
- Kuvitetut vaihtoehdot ruokamäärästä auttavat lasta ilmaisemaan ja hahmottamaan, kuinka suuri annos on sopiva.
- Kun ruokailutavat ovat esillä kuvina, lapsi tietää ja muistaa, minkälaista käytöstä häneltä odotetaan.
- Ruokailutapoja kerratessa on hyödyllistä tukea puhetta tukiviittomien ja kuvatuen avulla.

Muu arki

- Päivärytmin kuvittaminen jäsentää lapsen päivää, sillä niiden avulla lapsi hahmottaa helpommin mitä missäkin vaiheessa päivää tapahtuu. Päivärytmiin voi lisätä kuvien lisäksi myös tapahtumaa kuvaavat esineet.
- Kun lapsen hakutilanteessa kerrataan päivän tapahtumia vanhemman kanssa, valokuvien ja kuvakorttien käyttö tukee lapsen muistia ja ymmärtämistä.
- Pienikokoisia kuvakortteja, jotka kuvaavat erilaisia arjen tapahtumia, on hyvä kiinnittää avainnauhaan, joka kulkee monissa päivän tilanteissa helposti jokaisen työntekijän mukana.
- Ohjeita antaessa tai lapsen käytöstä ohjatessa puheen tukena on hyvä käyttää kuvakortteja tai tukiviittomia. Kuvien ja tukiviittomien käyttö tukee ohjeiden ymmärtämistä ja muistia. Lapsen käytöstä ohjaavia kuvia voi kuljettaa mukana esimerkiksi avainnauhassa.
- Kuvatuki ja tukiviittomat kulkevat mukana hyvin yhteisissä hetkissä Vallesmannin hoiva-asukkaiden kanssa. Lauluja ja muita aktiviteetteja voi tukea käyttäen AAC-menetelmiä, jolloin siitä hyötyvät sekä lapset että ikäihmiset.

Lähteet

- Gyekye, M. & Ruponen, U-M. 2018. Suomi toisena kielenä: oppimisen haasteet, ohjaus ja pedagoginen toiminta. Teoksessa Pihlaja, P & Viitala, R (toim.) Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Halme, K. 2011. Maahanmuuttajataustaisten lasten kielikasvatus varhaiskasvatuksesta esiopetukseen. Teoksessa Nurmiilaakso, M. & Välimäki, A-L. (toim.) Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Unigrafia Oy
- Huhtanen, K. 2012. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- Ikonen, M. 2006. Lasten vuorovaikutus ja leikki yhteisöllisyyden rakentajana. Teoksessa Karila, K., Alasuutari, M., Hännikäinen, M., Nummenmaa, A. & Rasku-Puttonen, H. 2006. Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kontu, E. 2006. Kommunikaatiosuhde – vuorovaikutuksen keskeinen elementti. Teoksessa Kontu E. & Suhonen, E. 2006. Erityispedagogiikka ja varhaislapsuus. Helsinki: Yliopistopaino
- King, A. & Fahsl, A. 2012. Supporting Social Competence in Children Who Use Augmentative and Alternative Communication. Teaching exceptional children 45.1: 42-49. [Viitattu 4.11.2020]. Saatavissa: <https://doi-org.ezproxy.saimia.fi/10.1177/004005991204500106>
- Kronqvist, E-I. 2006. Pienten lasten yhteistoiminta ja sen sosiaalinen dynamiikka. Teoksessa Karila, K., Alasuutari, M., Hännikäinen, M., Nummenmaa, A. & Rasku-Puttonen, H. 2006. Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Launonen, K. 2007. Vuorovaikutus – kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy
- Merikoski, H. & Pihlaja, P. 2018. Puheen ja kielen kehityksen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.) Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Papunet. 2020. Tietoa puhevammaisuudesta. Puhetta korvaava kommunikointi. Esineet kommunikoinnissa. [Viitattu 27.10.2020]. Saatavissa: <https://papunet.net/tietoa/esineet-kommunikoinnissa>
- Papunet. 2020. Tietoa puhevammaisuudesta. Puhetta korvaava kommunikointi. Eleet ja olemuskieli viestinnässä. [Viitattu 27.10.2020]. Saatavissa: <https://papunet.net/tietoa/eleet-ja-olemuskieli-viestinnassa>
- Papunet. 2020. Tietoa puhevammaisuudesta. Puhetta korvaava kommunikointi. Kirjoittaminen ja piirtäminen. Nopea piirrosviestintä. [Viitattu 27.10.2020]. Saatavissa: <https://papunet.net/tietoa/nopea-piirrosviestinta>
- Viitala, R. 2018. Inklusio ja inklusiivinen varhaiskasvatus. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.) Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus.
- von Tetzchner, S. & Martinsen, H. 2000. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. 2. painos. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

TULOSETTAVA MATERIAALI SISÄLTÄÄ

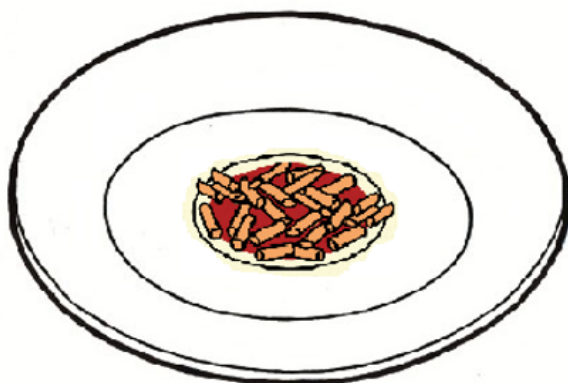
- annoskoko -kuvat
- ruokailutavat -kuvat
- kuvakortit pukeutumiseen
- kuvakortit arjen tapahtumista
- käytöksen ohjaus kuvakortit
- käytöksen ohjaus tukiviittomat

Lisää kuvia löydät Papunetin kuvapankista osoitteesta <https://papunet.net/materiaalia/kvapankki> .

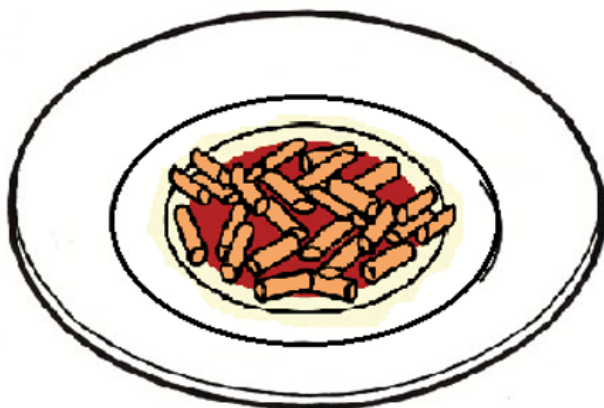
Myös nettisivulta <https://viitotturakkaus.fi/> löydät hyödyllistä tulostettavaa kuvamateriaalia kasvatustyöhön. Sivustolta löydät mm. tukikuvia ja valmiita kommunikaatiotauluja leikkeihin, ristiriitatilanteiden selvittämiseen ja tunteiden sanoittamiseen.

KUINKA SUURI ANNOS?

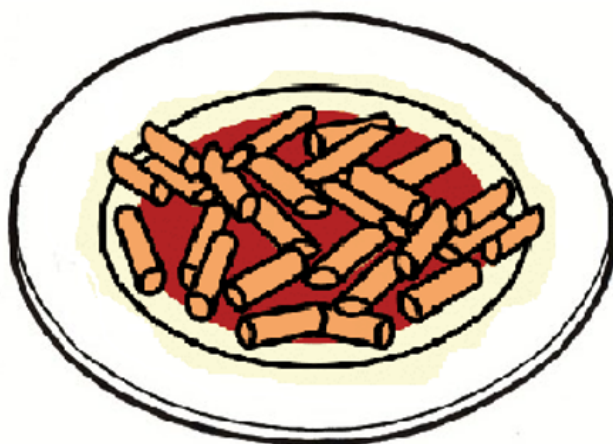
Kuvat: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen & Sergio Palao / ARASAAC, muokattu versio alkuperäisestä

PIENI

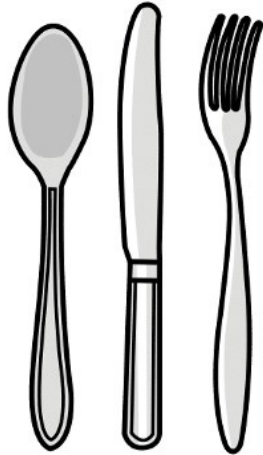

KESKIKOKOINEN

SUURI

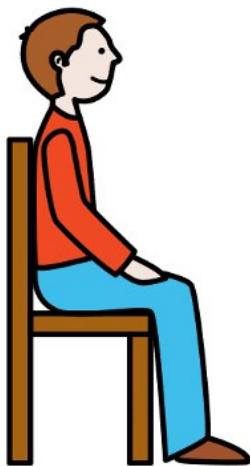
RUOKATAVAT

1. KÄYTÄN
RUOKAILUVÄLINEITÄ

2. KESKITYN SYÖMISEEN

3. ISTUN PAIKALLANI

4. PUHUN
RAUHALLISELLA ÄÄNELLÄ

Kuvat 1 & 3: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao, ARASAAC
Kuvat 2 & 4: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

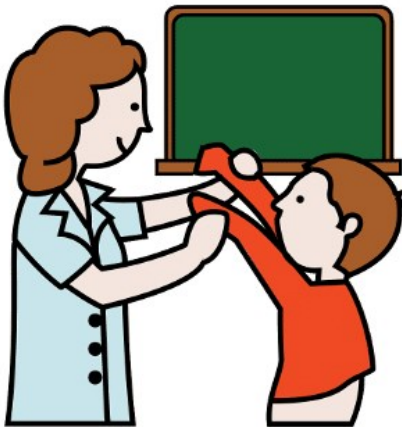
PUKEMINEN

1. PUKEA

2. RIISUA

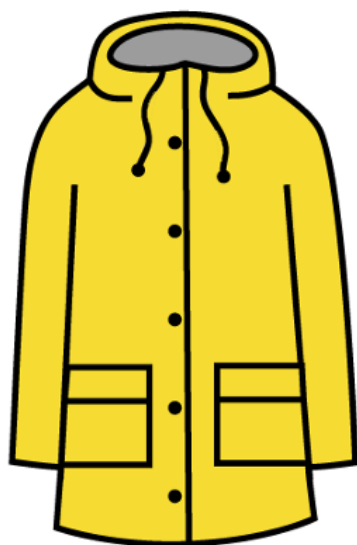
3. TARVITSEN APUA

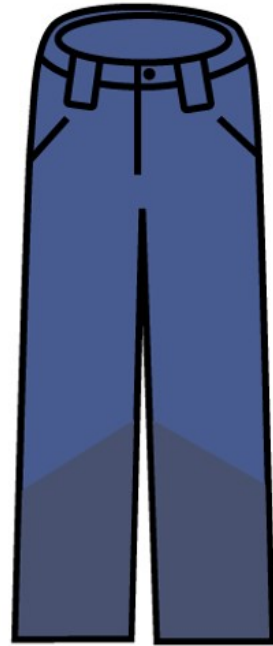
1. & 2. Kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

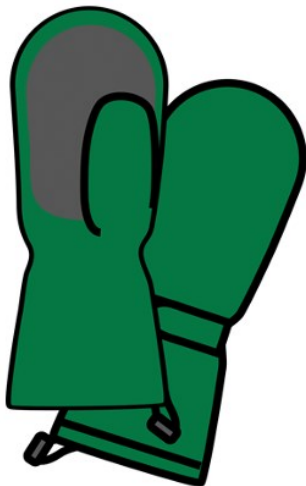
3. Kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / ARASAAC

KUVAKORTIT PUKEUTUMISEEN

Kuvat: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Kuvako, muokkaus Papunet

KUVAKORTIT ARJEN TAPAHTUMISTA

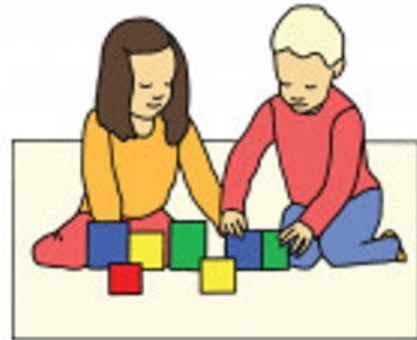
1. AAMUPIIRI

2. AAMUPALA

3. ULKOILU

4. LEIKKI

1. & 2. Kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen
 3. Kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sclera
 4. Kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Aino Ojala

1. VÄLIPALA

2. LOUNAS

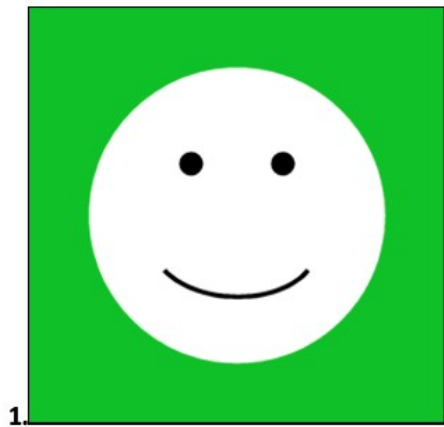
3. PÄIVÄUNET

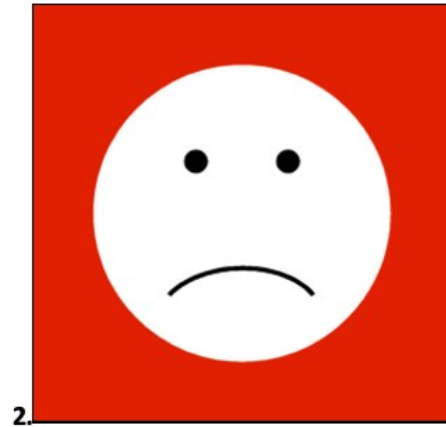
4. KOTIIN

1. Kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen
 2. Kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sclera
 3. & 4. Kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / ARASAAC

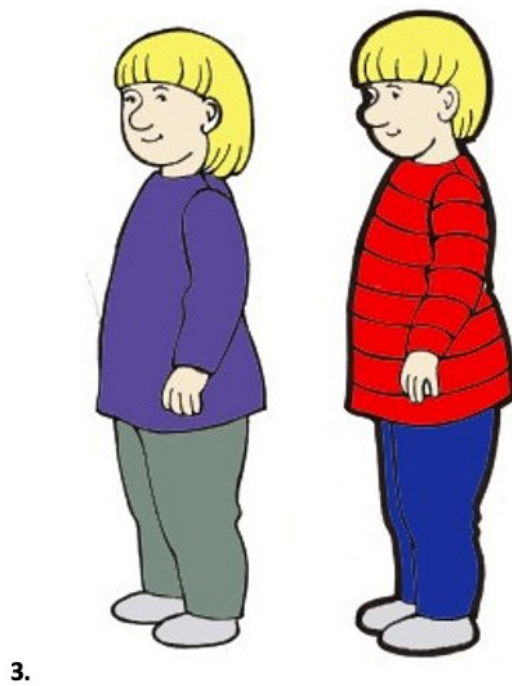
KUVAKORTIT LAPSEN KÄYTÖKSEN OHJAUKSEEN

HYVÄ

HUONO

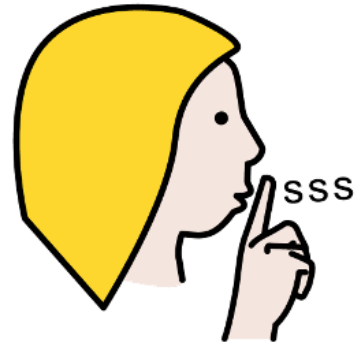
ODOTA VUOROA

1. & 2. Kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sclera

3. Kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

1.

KUUNTELE

2.

HILJAISUUS

3.

ISTUA

1. & 2. Kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / ARASAAC
3. Kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

TUKIVIITTOMAT LAPSEN KÄYTÖKSEN OHJAUKSEEN

1.

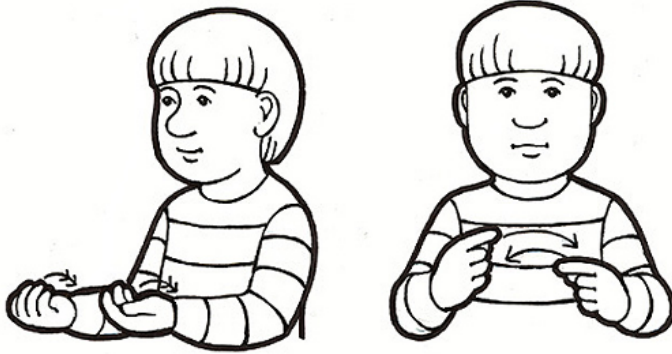
HYVÄ

2.

HUONO

3.

HILJAISUUS

1.

ODOTA VUOROA

2.

KUUNTELE

3.

ISTUA

1. Kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

2. & 3. Kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen, muokkaus Sari Kivimäki